

Nr. 2/3 – August 2007 – Årgang 11

Miljøkrim

Treets rettsvern

Intervju med
Trond Giske
s. 4-7

Ny Rødliste for
Norge
s. 20-23

Fremmede og svarte-
listede arter
s. 24-32

www.okokrim.no

Friluftsløven 50 år

I år er det 50 år siden friluftsløven, en svært viktig miljølov, ble vedtatt. Friluftsløvens formålsparagraf er kortfattet, men favner vidt. Den dekker både beskyttelse av allemannsretten og vern av naturgrunnlaget. Friluftsløven ble i sin tid utarbeidet hovedsakelig for å regulere forholdet mellom turfolket og den tradisjonelle landbruksnæringen. I dag er næringsinteressene også blitt en del av friluftslivet, og nye konfliktfelt oppstår. Ulike grupper av friluftsløvsinteresser kolliderer også; Turgåere mot terrengsyklister på stiene, sledehundkjørere mot skiløpere i preparerte løyper.

Kommersielle interesser øker presset mot både naturen og grunneieren. Langs deler av norskekysten øker presset mot strandområdene. For å utvide egen tumleplass velger mange å bryte friluftsløven. Det er for eksempel lovstridig når grunneier maler "privat" på svaberg som åpenbart er en del av et utmarkområde. En del grunneiere har nærmest ubegrenset oppfinnsomhet når det gjelder å begrense lovbeskyttet ferdsel i utmark, og ofte er det eneste formålet å privatisere nærområdet. Nylig hadde for eksempel en grunneier stablet opp en rekke hummerteiner for å stenge allmennheten ute.

Friluftsløven har imidlertid på langt nær gjennomgått samme utvikling som friluftslivet, og loven er på flere punkter moden for fornyelse. I fremtiden bør dessuten straffehjemlene i friluftsløven benyttes i større grad. Allemannsretten er et felles gode det ofte vises til i festtaler og overfor utenlandske turister. I dag fremstår denne retten som et særtrekk ved de skandinaviske land. Allikevel velger en rekke borgere bevisst å bryte denne viktige miljøloven. Friluftsløven må fortsatt beholde sin legitimitet i samfunnet.

Straff er naturligvis ikke et mål i seg selv, men et middel for å skape respekt for grunnleggende felles verdier i samfunnet når andre midler viser seg utilstrekkelige. Vi må ikke glemme at økt allmennprevensjon er et viktig virkemiddel ved miljøkriminalitet. Overtredelse av friluftsløven kan straffes med bøter, men når loven bruker en rekke skjønnsmessige standarder sier det seg selv at det skal en del til før straff blir aktuelt. Det er derimot viktig at politiet og påtalemyndigheten reagerer ved grove overtredelser av friluftsløven. Høyesterett

har også uttalt at friluftsløven er en dynamisk lov som skal tolkes i samsvar med samfunnsutviklingen.

Straff vil være mest hensiktsmessig som reaksjon mot ulovlige gjerdar og andre sjikanøse stengsler som hindrer utøvelse av allemannsretten i utmark. Det er gitt noen få forelegg for slike overtredelser, men straffebeholdelsen burde vært brukt i betydelig større utstrekning, særlig når lovbruddene er klare og lette å konstatere. I St.prp. nr 1 (2002-2003) for Justisdepartementet slås det fast at klare brudd på friluftsløven skal følges opp av politiet. Friluftsløven er undergitt offentlig påtale og det er således ikke noe krav om påtalebegjæring fra kommunen. Derimot må kommunene begynne å anmelde klare overtredelser til lokalt politi, med kopi av anmeldelsen til Økokrim. Slike anmeldelser vil ofte være av avgjørende betydning for politiets prioritering av saken. Det er å håpe at kommunene blir mer aktive og begynner å anmelde grove overtredelser. Spesielt gjelder det når kommunen har gitt pålegg om fjerning av stengsler og skilt, og grunneier ikke følger opp pålegget.

Økokrims miljøteam vil søke å fremme en egnet sak for Høyesterett, for å få autoritative uttalelser om skyldkrav og straffutmåling for denne typen saker.

Innhold

MiljøKrim

utgis av Miljøteamet ved ØKOKRIM.

Tidsskriftet distribueres til domstolene, påtalemyndigheten, politiet, naturoppsyn, kommunene og miljøforvaltningen og blir utgitt 4 ganger pr år.

Ansvarlig redaktør:

Førstestatsadvokat
Hans Tore Høviskeland

Redaktør:

Politioverbetjent Kenneth Didriksen

Redaksjon:

Biolog Antonio B.S. Poléo
Politiadvokat Thomas Skjelbred

Grafisk utforming:

Ingvil Trana

Grafisk produksjon:

RenessanseMedia AS

Opplag: 4500

Miljøteamet ser positivt på bidrag fra leserne. Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere innsendte bidrag.

Forsidefoto:

Fredning etter naturvernloven er det sterkeste vernet et tre kan ha. Slike trær er merket med det nasjonale frednings-skiltet. Foto: Guro Hessner.

Stoff i bladet kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og med kildehenvisning.

Adresse:

Økokrim
Pb. 8193 Dep, 0034 Oslo
Tlf 23 29 10 00
Faks 23 29 10 01
E-post: miljøkrim@okokrim.no

www.okokrim.no

Leder	Side 2
Kulturminister Trond Giske: Helt nødvendig å spre kunnskap	Side 4
Vestoppland politidistrikt: I hjertet av innlands-Norge	Side 8
Nytt fra Politidirektoratet	Side 11
Tre polske arbeidere døde av oksygenmangel	Side 12
Treets rettsvern	Side 14
Ny Rødliste for Norge	Side 20
Fremmede og svartelistede arter	Side 24
Miljøkrim gav tre års fengsel	Side 33
Oljeforurensning	Side 36
Taubanen i Longyearbyen - lovbrudd og restaurering	Side 38
The Art & Antiques Unit SCD6	Side 40
Kamp mot ulovlig inn- og utførsel av kulturgjenstander	Side 42
Smånytt	Side 43
45 år i utforbakke for hummeren langs kysten vår	Side 46
Object-ID - Norsk sjekklister lansert	Side 48
Legal eagle og ulovlig kaviar	Side 50
Teamarbeid er nødvendig	Side 52
Nye lover og forskrifter	Side 53
Viktige dommer i miljø saker	Side 54
Baksiden	Side 56

Helt nødvendig å spre kunnskap

► ► ► I intervju med Miljøkrim understreker kulturministeren viktigheten av å bevare norsk kultur i Norge, men han åpner for velvillig utlån og midlertidig eksport for å eksponere norsk kulturarv i utlandet.

Av politioverbetjent Kenneth Didriksen, Økokrim. Foto: Ingvil Trana, Økokrim

Hvilke kunstuttrykk oppsøker statsråden helst?

Jeg er veldig glad i musikk og konserter er derfor noe jeg ofte besøker – og film selvfølgelig, skyter Giske inn.

Hva med norsk kulturarv?

Vi har mange museer og de har mye flott og variert å tilby. Jeg har også stor sans for samtidskunst som utøves i tradisjonsrike rammer som f.eks den årlige operaoppsetningen om erkebiskop Olav Engelbrektsson på Steinvikholm slott i Trondheimsfjorden og konserter i Middelalderparken i Oslo.

Driver du selv på med noen form for kunst?

Nei, jeg er nok ikke noen utøvende kunstner.

Jeg har hørt rykter om at du er musikalsk?.

Ja, jeg har jo spilt piano, medgir kulturministeren –men jeg over nok ikke særlig mye nå lenger.

Et viktig moment i bevaringen av norsk kulturarv er reglene om utførsel av kulturminner fra Norge. Hvilken kjennskap hadde du selv til disse reglene før du ble statsråd i Kultur- og kirkedepartementet?

Jeg kjente lite til disse reglene da. De fleste har nok likevel i bakhodet at det eksisterer regler for hva som er tillatt og ikke, men jeg tror at detaljene omkring regelverket ikke

er godt nok kjent. Her trengs det mer informasjon ut til publikum. Jeg tror at folk flest ikke ønsker å være lovbrøyttere, så det å spre kunnskap om hva som er lov og hva som er forbudt, og hva som er konsekvensen av å bryte regelverket, er helt nødvendig.

Har du noen synspunkter på sanksjonene i kulturminneloven - fengsel og bøter, hvor strenge bør straffene være for de som bryter reglene i kulturminneloven?

Straff og sanksjoner tilhører et annet departement sier Giske med et smil og sender et blick ut av vinduet opp mot Høyblokka der statsrådskollega Storberget har sitt departement.

Men, understreker han, det er viktig å huske på at kulturminner og kulturgjenstander representerer uerstattelige verdier. Stjeler eller ødelegger noen en bil så kan det økonomiske tapet erstattes. Når det gjelder et maleri av f.eks Munch eller et annet kunstverk eller kulturminne så er dette unikt og kan ikke erstattes.

Det er et stort spekter av forskjellige forbrytelser når det gjelder kulturminner, fra mindre skadeverk til store organiserte kunsttyverier. Det er også viktig å være klar over de store økonomiske gevinstene som et motiv for noen av de som driver med forbrytelser mot kulturarven. Av hensyn til den allmennpreventive effekten bør nok dette også gjenspeiles i straffenivået.

Norge har nylig ratifisert UNESCO-konvensjonen av 1970 om tiltak for å forby og forhindre ulovlig import og eksport av kulturgjenstander. Ratifikasjonen medfører nye oppgaver også for politiet. På hvilken måte blir politiets rolle tatt med i vurderingen ved slike ratifikasjoner?

Det er flere etater som involveres ved en slik ratifikasjon vi nå hadde av UNESCO-konvensjonen av 1970.

I utgangspunktet er det tollmyndighetene som skal kontrollere innførsel og utførsel av kulturminner. De har ansvaret for det som skal passere grensene våre og hovedfokuset har nok vært nettopp der. Like fullt var også Økokrim, som politiets kompetansesenter for bekjempelse av kunst- og kulturminnekriminalitet, med i denne prosessen og var blant annet høringsinstans både på ratifikasjonen og ved lovendringen. Økokrim/politiet var jo også delaktig i arbeidet med å utforme forskriftene om utførsel- og innførselreguleringer som følge av ratifikasjonen

Hvilke samarbeidsformer bør fungere mellom politi og forvaltning i kulturminnesaker -jeg tenker på hvilke rutiner og nettverk som er mest formålstjenelig for begge parter?

Vi må bevisst spille på det positive ved at vi har ulik kompetanse og ulike roller i dette arbeidet. Det er viktig å bygge kompetansenettverk på tvers av etater og

« Det er viktig å ha kunnskap om andres kompetanse »

Kulturministeren understreker viktigheten av å sikre kunsten slik at vi tar vare på dette nettopp for å kunne ha muligheten til også i fremtiden å ha nærhet til vår historie og kulturarv. Her er Kulturministeren avbildet på kontoret sitt ved et maleri av Bjarne Melgaard. Innredningen på kulturministerens kontor blir jevnlig skiftet ut og skal fungere som et utstillingsvindu for god norsk design.

forvaltningsnivåer. Det er viktig at disse nettverkene er velfungerende og etablerte FØR det blir behov for samarbeid i konkrete saker. Jeg vil understreke viktigheten av å ha kunnskap om andres kompetanse for å kunne arbeide effektivt når det gjelder.

Sikring av museer, den viktige oppgaven med å registrere gjenstander som vil lette arbeidet med å føre stjalne og forsvunne gjenstander tilbake. Hva er status på dette arbeidet?

Her har vi en jobb å gjøre! Noen steder, kanskje spesielt ved små lokale museer, er det manglende registreringer av kunst- og kulturskatter. De store museene har stort sett kommet langt i sitt arbeid med sikring og registrering. Utfordringene ligger nok hos de små museene, kirkene og kommunale-, fylkeskommunale- og andre offentlige bygg. Samlingene på små museer omfatter svært mange ting, men vi skal huske på at disse ofte blir drevet på frivillig basis av ildsjeler i lokalsamfunnet. Men både her og for så vidt i mange offentlige administrasjonsbygg hvor det finnes kunst og kulturgjenstander til utsmykning, er det mangel på tilfredsstillende registrering.

Hva gjør departementet med dette med tanke på de mange små museene?

Vi er nå inne i en konsolideringsprosess ved å slå sammen mange små museer til større enheter. Foreløpig har vi vel redusert antallet fra ca 300 til 120 museer. Kirkene huser også mange flotte kulturgjenstander som er unike både i lokal og nasjonal sammenheng. Her er det også svært viktig å få registrert samtlige kunst- og kulturobjekter.

Opplevelse av nærhet i relasjon til kunst og kulturminner er viktig for svært mange. De som har opplevd å se "Mona Lisa" i Louvre i Paris har sett dette langt inne i en skuddsikret glassmonter i en vegg. Her i Norge vet vi at sikringen på Munch-museet er svært omfattende. Hvor mye sikring bør det være for å forhindre kulturkriminalitet før det går utover publikums kunstopplevelse?

Giske blir ettertenksom før han fremholder - Dette er et dilemma. Spørsmålet blir blant annet hvor mye vi skal sikre f.eks Munchs malerier, men også hvor stor aktivitet vi skal tillate i f.eks Middelalderparkens ruiner før slitasjen blir for stor. Vi skal sikre kunsten slik at vi tar vare på dette nettopp for å kunne ha muligheten til også i fremtida å ha nærhet til vår historie og kulturarv. Akkurat de tekniske detaljene om hva som er mest formålstjenelig må bli en sak mellom politiet og de museumsfaglige miljøene.

Skal norsk kunst og kultur bevares i Norge eller skal vi åpne grensene og formidle dette rundhåndet til resten av verden?

Det er viktig å ha en samling med norsk kunst i Norge for at vi skal kunne bli kjent med og være bevisst vår egen historie. Jeg ser også en annen begrunnelse i dette og det er reiselivsaspektet. Folk som kommer til Norge må ha mulighet til å oppleve norsk kulturarv i sitt rette miljø. Dette utelukker likevel ikke formidling av norsk kultur i utlandet. Vi bør gjøre begge deler og kombinere både bevaring i Norge og velvillig formidling ut av Norge. Reglene må derfor være utformet på en slik måte at vi er restriktive på permanent utførsel av gjenstander som er av stor betydning for Norges kulturarv, men ellers tilrettelegge for velvillig utlån og midlertidig eksport av kunst og kultur ut av Norge.

Forvaltningens ansvarsområde - deling av kulturminneansvaret mellom Utenriksdepartementet, Miljøverndepartementet og Kultur- og kirkedepartementet. Er det formålstjenelig? Hvilke utfordringer gir dette, og hvorfor er det slik?

Miljødepartementets portefølje er enkelt sagt det som er faste kulturminner. Vi i Kultur- og kirkedepartementet har ansvaret for de løse kulturminnene. Det at Miljødepartementet, gjennom Riksantikvaren, har ansvar for bygninger, ruiner og gravhauser har mye sammenfallende med tema som landskapsvern og naturvern og det er jo også tema som Miljødepartementet administrerer. Jeg ser at det kan

oppfattes av noen som litt rart at ikke alt av kultur ligger under Kultur- og kirkedepartementet, men vi har et godt samarbeid med Miljødepartementet og vi har begge en klar forståelse over hva som tilfaller vårt ansvarsfelt.

Utenriksdepartementets rolle i dette bildet er formidlingen av norsk kunst- og kultur i utlandet. Dette er også en oppgavefordeling som fungerer greit og som vi kan benytte oss av ved behov.

Er Norge en fristat for stjålne kulturgjenstander slik det hevdes i et innlegg av arkeolog Josephine Rasmussen i Dagbladet 31. mars 2007?

Det pekes på noen viktige momenter i den artikkelen og det at vi nå har endret loven var jo nettopp en erkjennelse på at lovverket ikke var godt nok tidligere. Nå har imidlertid ting falt på plass og nåværende lovverk vil være et godt redskap for å kunne bekjempe kulturminnekriminalitet og innfri våre forpliktelser overfor andre land.

Har vi vært en fristat slik artikkel-forfatteren hevder?

Jeg har ikke detaljer om hvorvidt vi har vært en fristat, men mener at håndheving av nåværende regelverk i hvert fall vil hindre at Norge blir en fristat som nevnt. Det har alltid vært viktig å respektere andre nasjoners lovgivning om hva som er tillatt ført ut av landet på samme måte som vi forventer at Norges regler om det samme blir respektert utenfra.

Hvem håndhever dette?

Innførselsreglene skal, på lik linje med utførselsreglene, kontrolleres av tollmyndighetene. Som Rasmussen påpeker, er det en vanskelig oppgave å avgjøre om en gjenstand er en kulturgjenstand i lovens forstand. Her vil tollmyndighetene være avhengig av de såkalte vedtaksmuseenes kompetanse på området. Det er imidlertid den enkelte ansvar å finne ut om de landene man ønsker å ta gjenstander ut fra har regelverk som van-skeliggjør dette.

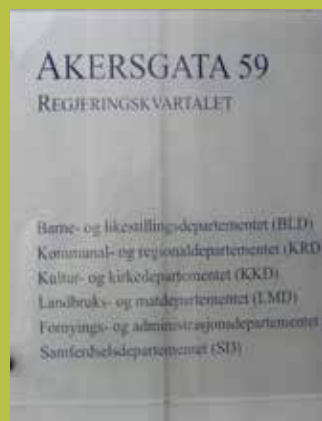
Når lovverket nå er på plass vil det viktigste arbeidet framover være å formidle informasjon og kunnskap om regelverket. De fleste mennesker ønsker å opptre lovlydig, men mye av problemet er at folk ikke har kunnskap om feltet og regelverket. Kultur- og kirke-departementet vil derfor utarbeide en veileder til de nye reglene.

Har vi godt nok system/lovgivning og god nok kompetanse for å komme i mål med formålene i konvensjoner og regelverk om utførsel og innførsel av kulturgjenstander?

Ja vi har et godt nok regelverk, sier Giske og påpeker – men ikke minst; vi har mye god kompetanse! Som nevnt tidligere ser jeg det som helt essensielt å kople sammen denne kompetansen for å få best mulig utnyttelse av det vi allerede kan, på hvert vårt felt og i hver vår etat!

Hvem bør initiere slike samarbeid?

Det blir forskjellig avhengig av tema, men når det gjelder inn- og utførselsreglene så har jo tollvesenet utvilsomt en nøkkelrolle slik jeg ser det. I tillegg må vi også informere publikum om hva som er gjeldende rett! Da er mye gjort avslutter Giske.

Kulturministeren har kontoret sitt i Regjeringskvartalet i Akersgata.

Kultur- og kirkedepartement

Kultur- og kirkedepartementet ble opprettet i 1982. Departementets ansatte er fordelt på fem fagavdelinger, statsrådseksjonen og informasjonsenheten.

Kultur- og kirkeministeren er departementets sjef og politiske leder.

Kultur- og kirkedepartementet har ansvar for:

- kultur
- kirke
- medier
- idrett
- frivillig virksomhet
- tros- og livssynssamfunn
- pengespill og lotteri

Kilde: www.regjeringen.no

Vestoppland politidistrikt: I hjertet av innlands-Norge

Av politioverbetjent Bjørn Anders Hoff, miljøkoordinator, Vestoppland politidistrikt.

Vestoppland politidistrikt omfatter søndre og vestre del av Oppland fylke. Det grenser i sør mot Romerike og Oslo politidistrikt. I nord er grensen mot Gudbrandsdal politidistrikt, mens det i vest grenser mot Sogn politidistrikt. Mot øst er grensen mot Hedmark og i sørvest grenser det mot Nordre Buskerud politidistrikt.

I tråd med Stortingets føringer har vi delt distriktet i tre geografiske driftsenheter med hver sin driftsenhetsleder, mot tidligere 13. Ordningen trådte i kraft 1. januar 2005. Fra våren 2005 innførte vi også regionmiljøkontakter i distriktet. De tre regionene er Gjøvik/Toten/Landregionen, Hadelandsregionen og Valdresregionen. Det er stor forskjell på disse regionene både når det gjelder befolkning, antall saker og ikke minst naturområder.

Den daglige miljøinnsatsen i politidistriktet styres av miljøkoordinator som i vårt distrikt har fått tildelt 33,3 % av en 100 % stillingshjemmel. De to resterende tredjedelene av stillingen er fordelt på HMS-rådgiverfunksjon og arbeid ved personalseksjonen, også disse med henholdsvis en tredjedel hver. Oppgaven som miljøkoordinator var ett år underlagt Fellesoperativ

enhet. Nå er stillingen stedsplassert ved Administrasjonsenheten, og jeg har hatt funksjonen i snart 10 år.

Det er opprettet en regionskontakt ved hver driftsenhet, og en miljøkontakt ved de øvrige geografiske tjenesteenhetene. Vi har også en jurist med miljøansvar og denne har kontorsted i Gjøvik. Miljøkoordinatoren har ikke noe fast budsjett, men bruker det som er nødvendig til kursing/møter og normal aktivitet i henhold til lokale handlingsplaner.

De siste ti årene har antall miljørelaterte straffesaker ligget på ca. 70-100 pr. år. Av disse er ca. 10 % saker etter arbeidsmiljøloven. De fleste av de øvrige sakene omhandler ulovlig tømning/brenning av avfall, ulovlig motorferdsel i utmark, og brudd på viltlovens bestemmelser. Det er ellers registrert få saker fra de øvrige miljøtemaene i vårt distrikt.

Straffesakene etterforskes i utgangspunktet av de lokale tjenestestedene. Det er ønskelig, så langt det er praktisk mulig, at miljøkontaktene i størst mulig grad tar seg av etterforskningen. Miljøkoordinatoren er behjelpelig og bistår med alt fra råd og vink til

større involvering i etterforskningen av enkeltsaker.

Omfattende distrikt

Vestoppland politidistrikt er et omfattende distrikt sett med miljøfaglige øyne. Vi har alt, - fra nordlige del av Oslo marka, de store innsjøene Mjøsa og Randsfjorden til høyfjellsområder i Valdres. Kun saltvann mangler. Vang er en del av Jotunheimen nasjonalpark, ellers er det for det meste Landskapsvernområder rundt i distriktet.

Vestoppland politidistrikt har lagt vekt på det systemtiske miljøarbeidet med forankring i Justisdepartementets rundskriv G 47/95. Her er det lagt vekt på lokale tverrfaglige samarbeidsordninger så vel i kommunene som i fylket:

Allerede i mai i 1998 arrangerte Oppland Miljøforum miljøseminar for politimestere, lensmenn og miljøkontakter for å forankre miljøarbeidet i ledelsen. Dette er helt nødvendig for å lykkes innen miljøsaksfeltet.

I 1998- 1999 avholdt vi fire kurs om begrenset politimyndighet(BPM) og utdannet 80 naturoppsynsmenn.

Foto til venstre: Møter i miljøforum kan bli lagt ute i friluft. Her er Vang miljøforum på besøk i Helin plantepark med Helinvannet i bakgrunnen. Det serveres lunsj ute. (Se også reportasje i Miljøkrim 1/05 side 10 om Vang Miljøforum) .

Fra 1999 begynte vi å etablere lokale miljøforum, jfr, rundskriv G 47/95.

De første sårbarhetsanalysene ble laget i 1998.

Årlige faglige møter/seminarer for BPM-personell og miljøkontakter.

Halvårige møter i "fylkesmiljøforumet"

I 2006 avholdt vi obligatorisk repetisjonskurs for personer med BPM. Det var 44 deltakere på disse to kursene.

Forum og utvalg

Det er opprettet miljøforum i hver kommune. Det er viktig at disse har tverrfaglige samarbeidsordninger tilpasset lokale forhold. Noen miljøforum fungerer bedre enn andre, men tendensen nå er at stadig flere miljøkontakter ser at det å jobbe tverrfaglig mot felles mål i sin kommune er svært interessant og lærerikt. Vang miljøforum er et slikt forum som fungerer svært bra. Statens Naturoppsyn (SNO) er medlem av miljøforumet som har sine halvårige møter, noen av disse legges gjerne ute i friluft. Vang miljøforum har smittet de andre kommunene i Valdresregionen med sin entusiasme for tverrfaglig miljøarbeid.

De fleste kommunene i Vestoppland politidistrikt har i sitt arbeid med sårbarhetsanalyser lagt "Snåsamodellen" til grunn og er nå ferdige med dette arbeidet. Noen kommuner har sårbarhetsanalyser på spesielle tema og har dermed kommet svært langt i dette kartleggingsarbeidet. Det viktigste er uansett at kommunene har oversikt over sine objekter, og har foretatt en trusselvurdering av disse. Disse planene fungerer nå inntil videre i påvente av kommende IKT- basert verktøy

Møtene i Fylkesmiljøforum fungerer bra og vi har siden oppstart i 1995 avholdt to møter hvert år, henholdsvis i mai og desember. Politimester Henriksen er leder av forumet som er sammensatt av representanter fra Fylkeskonservator, Fylkesmannens miljøvernnavdeling, SNO,

Fjellstyrene og Mattilsynet. En representant fra kommunene har også deltatt på enkelte møter.

Vestoppland politidistrikt er også en liten del av Regionalt Oppsynsutvalg for Oppland og Folldal/Sollia + Møre og Romsdal/ Sogn og Fjordane. Det avholdes også her to møter årlig, og det tverrfaglige samarbeidet fungerer godt. ROU har blant annet midler som blir brukt til forebyggende tjeneste i form av kurs og informasjonsbrosjyrer.

Oppsyn med begrenset politimyndighet

Distriktet har i flere år hatt mange oppsynsfolk med begrenset politimyndighet. I 1999 hadde vi hele 113 stk, som til sammen utførte 9818 timer oppsynstjeneste. Dette ble i henhold til rundskriv G 107/00 redusert til omtrent halvparten, og vi har i dag ca. 55 personer med begrenset politimyndighet (BPM). De utfører ca. 6500 timer pr. år. Oppsynsfolkene gjør en viktig forebyggende jobb med informasjonsarbeid, og har vært en stabil styrke for oss i politiet. I 2005 ble det utarbeidet instruks for oppsynspersonellens virksomhet. Vi gjennomførte som nevnt obligatorisk repetisjonskurs for 44

av disse i fjor. Det resulterte i at de fikk faglig påfyll og lærte mye om det praktiske oppsynsarbeidet ved oppgaveløsning ute i felten. Kurset ble veldig godt mottatt blant kursdeltakerne.

De siste årene har vi fått til samarbeidskontroller hvor BPM-folk og miljøkontakterne og -koordinatorene danner patruljer og jobber sammen i henhold til lokale tiltaksplaner. Det er svært lærerikt for begge parter, og vi kan følge opp personellet på en bedre måte med veiledning og instruksjon. Med flere patruljer dekker vi da store områder. Begge parter lærer av hverandre. Ikke minst gir dette politiet mange flotte opplevelser ute i naturen.

Forebyggende miljøarbeid

Også innen miljøfagfeltet er forebygging det viktigste temaet. Dette gjøres særlig med informasjon, både internt og eksternt. Miljøkoordinatoren legger vekt på informasjonsskriv til BPM og miljøkontakter, oppdatering på lover og forskrifter, deltakelse på tverrfaglige informasjonsmøter i lokalsamfunnet og bruk av pressen for å nå ut til befolkningen i distriktet. Det er viktig å følge opp lokale problemer før de sprer seg. Enten det er

Her ser vi lensmann Odd Vidme, Vang og oppsynsmann Asbjørn Rueslåtten, Nord Suldal i en rast ved bålet.

problemer med snøscooterkjøring, ATV'er, uheldige jaktepisoder eller andre ting som har begynt "å spire".

Det bør også nevnes at politidistriktet, sammen med Hedmark politidistrikt, fikk ny politibåt i juni 1999. Den har mest blitt brukt til beredskapstjeneste, og dessverre ikke så mye til oppsynstjeneste på Mjøsa som ønsket. Dette skal imidlertid prioriteres fremover.

Saker og utfordringer

Det er stabilt med saker av normal karakter. I 2003 hadde vi den omtalte "jervesaken" fra Vang i Valdres (omhandlet i Miljøkrim 1/05).

Fra miljøsakene i fjor kan jeg nevne:

- Bil i løypetrasé i skisenter, forelegg på 9000 kroner
- Kjøring med ATV på vann, forelegg på 4000 kroner
- To jegere på jakt med blyhaglammunisjon, forelegg på 3000 kroner til hver.
- Skutt gaupe på åte, forelegg på 3000 kroner

Når det gjelder utfordringer i fremtiden så kommer man ikke

utenom plan- og bygningsloven i forbindelse med hyttebygging, forurensing-/søppelsaker og motorferdselsloven for ulovlig snøscooter- og ATV- kjøring.

Selv med disse utfordringene føler vi i politidistriktet at befolkningen her på indre Østlandet i søndre del av Oppland har det bra, med flott natur rundt oss og ikke de største miljøutfordringene i vente.

Vestoppland politidistrikt

3 funksjonelle driftsenheter
3 geografiske driftsenheter
fordelt på 13 tjenesteenheter/lensmannskontorer med et funksjonelt lederansvar tillagt driftsenhetslederne.

206 stillingshjemler – samt
55 BPM personer
13 kommuner – 107.000 innbyggere

Ca 7.000 straffesaker –
ca. 8.500 sivile saker,
Ca. 70 – 100 straffesaker pr. år innen miljø- og arbeidsmiljø de siste 10 årene

Flateinnhold er ca 10 000 km².
Administrasjonen har hovedsete på Gjøvik.

I neste nummer: Østfold politidistrikt

Bildet er fra en av øvelsene hvor oppsynet kontrollerer en "tyvjeger".

POLITIET

POLITIDIREKTORATET

Nytt fra Politidirektoratet

Av politiinspektør Frode Bjeglerud, Politidirektoratet.

Videreutdanning på Politihøgskolen

I Riksadvokatens og Politidirektoratets sentrale prioriteringer er alvorlig miljøkriminalitet ett av de prioriterte områdene. Det er derfor viktig at politiet har høy faglig kompetanse for å etterforske disse straffesakene. I perioden 1989-2003 gjennomførte 330 ansatte i politiet og påtalemyndigheten en videreutdanning i bekjempelse av miljøkriminalitet ved PHS. Politidirektoratet har mottatt flere forespørsler om når PHS skal fortsette med dette studiet. Det er derfor gledelig å kunne informere om at dette studiet vil bli gjennomført i 2008. Avhengig av antall søkere vil PHS fra og med 2008 forsøke å gjennomføre studiet annethvert år. Økokrim vil være en viktig bidragsyter til dette studiet. Studiet gir 20 studiepoeng.

Sentralt Miljøforum

1.juni 2007 ble møte i Sentralt Miljøforum avholdt. NVE ble tatt opp som ny deltaker i forumet. På møtet var det satt av tid til evaluering av Sentralt miljøforum. Det var bred enighet om at forumet gir en gevinst med sitt nettverk. Det var også et ønske om flere felles tiltak mot miljøkriminalitet. Konkrete forslag som ble nevnt var ønske om fellesaksjoner, arbeidsgrupper og kompetansehevende tiltak i form av ulike kurs. Politidirektoratet støtter disse forslagene og mener dette vil bidra til en mer effektiv bekjempelse av miljøkriminalitet og ikke minst en felles forståelse av regelverket.

Tre polske arbeidere døde av oksygenmangel

► ► ► Tre polske arbeidere døde av oksygenmangel under arbeid med å forlenge et skip. Havyard Leirvik AS har vedtatt et forelegg på 4 millioner for brudd på arbeidsmiljøloven.

Av politioverbetjentene Henny Irene Bech og Reene Nilsen, Økokrim

Mandag 13. februar 2006 gikk alarmen ved skipsverftet Havyard Leirvik AS i Hyllestad kommune i Sogn og Fjordane. Under arbeidet med å forlenge skipet "Geosund" skjedde den fatale ulykken da en polsk arbeider gikk ned i bunnen av et tanklignende rom.

Arbeideren falt om og døde som følge av mangel på oksygen. Ulykken ble etter kort tid oppdaget og varslet. Før industrivernet rakk å aksjonere, gikk to andre polske arbeidere ned for å hjelpe kollegaen sin som lå livløs i "tanken". Det resulterte i at også de mistet bevisstheten

En fjerde polakk, som også kom til stedet og var på vei ned for å bistå sine arbeidskolleger rakk å snu da han skjønnte at det var noe galt. Han holdt pusten og klatret opp igjen på dekket der han ble liggende bevisstløs. Han overlevde hendelsen, og ble kjørt til sykehus for kontroll.

Da industrivernet fikk gjennomført redningsaksjonen, viste det seg at en av arbeiderne allerede var død

mens de to andre døde etter noe tid på sykehus.

Arbeidstilsynet og lensmannen i Hyllestad startet umiddelbart etterforskningen av arbeidsulykken, og Økokrims miljøteam bistod i starten med å gi råd om fremgangsmåten

Arbeiderne som omkom var alle ansatte i det polske selskapet Genfer Lloyd Sp Z.o.o. Genfer Lloyd var innleid til verftet i Hyllestad for å utføre vesentlige deler av arbeidet med å forlenge "Geosund".

Etter anmodning fra Sogn og Fjordane politidistrikt overtok Økokrim saken den 6. september 2006. Det videre arbeidet ble gjennomført med god bistand av lensmannen i Hyllestad.

Økokrim hadde et samarbeidsmøte med Arbeidstilsynets tilsynskontor i Førde for å få en foreløpig vurdering. Det ble ansett som viktig å få klarlagt på et tidlig tidspunkt hvilke overtredelser som etter tilsynets mening forelå. Det

ble også innhentet rapporter og øvrige dokumenter fra samtlige tilsynsbesøk som hadde vært hos Havyard Leirvik AS for å få et inntrykk av bedriftens HMS-system. Et annet viktig punkt var å samordne Arbeidstilsynets gjennomgang av åstedet etter ulykken med resultatene av politiets åstedundersøkelser.

På bakgrunn av samarbeidsmøtet utarbeidet Økokrim en arbeids-siktelse og en plan for videre arbeid. Da vi overtok saken hadde Genfer Lloyd avsluttet det aktuelle kontraktsarbeidet med Havyard Leirvik AS, og de fleste arbeiderne hadde reist hjem. Noen av disse var avhørt.

Utfordringen i etterforskningen var først og fremst sonderingen mellom arbeidsgivers ansvar og oppdragsgivers ansvar. Det gjorde ikke saken lettere at arbeidsgiver var polsk mens oppdragsgiver var norsk.

Videre var hendelsesforløpet i saken uklart. Vi visste at en polsk arbeider først hadde gått ned i

« Halvveis nede skjønte han at noe var galt, han holdt pusten og klatret opp til neste dekk, hvor han falt om

bunnen av "tanken", men vi visste ikke hvorfor. Der skulle det sannsynligvis ikke foregå noe planlagt arbeid, men dette var noe som ikke lot seg avklare fordi formannen som hadde ansvar for arbeidsplanene også omkom i ulykken. Det var lansert flere teorier på hva vedkommende gjorde i "tanken", men vi valgte å se bort fra dette. Etterforskningen ble en totalrevisjon av selskapets Helse- Miljø- og Sikkerhetsarbeid med særlig vekt på planer, rutiner og vedlikhold. Dette medførte blant annet en rekke nye avhør av ansatte i Havyard Leirvik A/S

For å få til et best mulig samarbeid under etterforskningen ble det avholdt et møte med ledelsen i Havyard Leirvik A/S. I forkant av slike møter må en likevel alltid vurdere hvilken bevisforspillesfare et slikt samarbeid kan forårsake. I dette tilfellet ønsket vi å få utlevert aktuell og historisk HMS-dokumentasjon. Alternativet til

et slikt møte kan være bruk av tvangsmidler, noe vi ikke anså som hensiktsmessig i denne saken. Sentrale personer innen administrasjon og produksjon ble avhørt på nytt som en direkte følge av at etterforskningen ble en HMS-revisjon. Avhørsrunden ble avsluttet med at lokal og sentral ledelse i selskapet ble avhørt som mistenkt.

Etterforskningen avdekket at det var grove brudd på Internkontrollsystemet til Havyard Leirvik A/S. Blant annet var ikke sikkerhetshåndboken oversatt til polsk, det var ikke foretatt skriftlige "sikker jobb analyse" (SJA) og det var klare brudd på hovedbedriftens plikter til samordning av HMS-arbeidet.

Etter en nøye vurdering ble det besluttet å utferdige forelegg mot foretaket og ikke mot person.

Botens på 4 millioner kroner, som er blant de høyeste som er ilagt for

overtredelse av arbeidsmiljøloven på fastlandet, ble fastsatt på bakgrunn av bestemmelsene i straffeloven § 48b om foretaksstraff. Videre så en hen saken mot Store Norsk Spitsbergen Kulkompani på Svalbard, hvor det ble utstedt en bot på 10 millioner kroner. I vårt tilfelle var det imidlertid aktuelt å straffe en oppdragsgiver og ikke en arbeidsgiver, noe som tilsa en lavere straff. Økokrim hadde også under etterforskningen brakt klarhet i selskapets økonomiske situasjon og hvilken fortjeneste de hadde hatt på det aktuelle oppdraget. For øvrig har det skjedd en generell utvikling som har medført at straff for arbeidsmiljøkriminalitet har blitt betydelig skjerpet. Disse momentene var også med på å avgjøre botens størrelse.

Forelegget er vedtatt.

Bildet viser mann hull ned til åstedet. Foto: politiførstebetjent Arnt Olav Aas, Sogn- og Fjordane politidistrikt.

Treet's rettsvern

► ► ► Trær er de lengstlevende og største av våre naturlige landskapselementer, og er i stor grad med å prege landskapet rundt oss. De har viktige romdannende, strukturerende og skalaformidlende funksjoner i omgivelsene våre.

Tekst og foto: Guro Hessner, landskapsarkitekt og arborist, Universitetet for miljø- og biovitenskap

Trær kan myke opp et sterilt og hardt bymiljø, gi et sted en spesiell stemning, identitet eller særegenhet, skjule uønskede elementer, fremheve andre, eller bare være et element i seg selv.

Hvorfor det er viktig å ta vare på trær?

Trær byr på estetiske og sanse-
lige opplevelser gjennom årstids-
variasjoner, blomstring, frukt og
bladfarge. Eksempelene i artikkelen
viser hvordan trær kan opptre som
landskapselementer, hvilke følelser
de vekker i folk og hvorfor de har
fått stå. Dette kan gi en pekepinn
på hvorfor det er viktig å ta vare

på trær og la de få utvikle seg til
store, ruvende individer.

Mosserødeika

Mosserødeika i Sandefjord,
Vestfold er et eksempel på et stort,
ruvende tre i et boligområde. Et
så stort tre gir identitet og gir
karakter til området. På grunn av
størrelsen er det også et lande-
merke, og det har en status i form
at det har et navn. Eika er også et
veitre fordi det forholder seg til
veien som går rett ved siden av.
Treet står på en privat tomt, og
det finnes ingen formelle fred-
nings- eller bevaringsvedtak for
det. Mosserødeika er imidlertid

godt kjent blant byens innbyg-
gere, og det er mange som har en
feilaktig oppfatning av at treet er
fredet. I tilfeller der treet har stått
i fare for å bli ødelagt på noen
måte, har det vært et stort enga-
sjement blant beboerne i området
der den står, med demonstrasjoner,
opprop, avisskriverier og aksjoner
for vern. Særlig gjaldt dette da
man skulle utvide veien ved treet.
Høsten 2005 ble det allikevel gravd
bredbåndkabel rett inntil stammen
på eika, og treet har også store
skader etter påkjørsler på hoved-
stammen som vender ut mot veien.

Foto til venstre:

Reinemoeika er fredet etter Naturvernloven og gårdbrukeren mottar årlig tilskudd til skjøtsel av treet og området der det står. Som bildet viser har det allikevel blitt pløyd tett inntil stammen på treet. Inntil bevaringsverdige trær bør det være et minimumskrav til inngrepsfri sone innenfor kronas dryppzone. Det er det forvaltningsmyndigheten som må sette og følge opp.

Blomstrende kirsebærtre i Vika, Oslo. Trær byr blant annet på estetiske og sanselige opplevelser gjennom blomstring, frukt og bladfarge, og viser oss på denne måten årstids-variasjoner.

Tordenskioldeika

Tordenskioldeika i Kjølhalskogen i Horten, Vestfold er et av Norges eldste trær, og kan med rette kalles en veteran. Om denne eika sies det at Peter Wessel Tordenskiold brukte eiketreet som pullert da han skulle fortøye skipet sitt, og at når skipet skulle kjølhales ble trossa slått rundt treet. Om dette virkelig har skjedd, er det bare treet selv

som vet med sikkerhet.

Tordenskioldeika ble fredet ved kongelig resolusjon 9. desember 1921, og bærer det offisielle skiltet om at den er et fredet naturminne. Hvor gammelt treet er, er det ikke mulig å si, men den går for å være minst 800, kanskje bortimot 1000 år. Treet har opp igjennom årenes løp fått skrudd inn bolter og barduner for å holde stammene

Tordenskioldeika har nådd høsten i livet sitt, men er fremdeles et levende monument med historisk sus over seg.

Mosserødeika er et landemerke som gir identitet og karakter til boligområdet på Mosserød i Sandefjord.

sammen, og den har også fått "krykker" som skal hjelpe den å holde seg oppreist. I 1993 var det snakk om å oppheve vernet av eika fordi man var redd for sikkerheten rundt det sterkt medtatte treet, og fordi staten (ved fylkesmannens miljøvernavdeling) ikke hadde midler til å sikre det ytterligere eller sette opp et gjerde rundt. Dette førte til mye engasjement blant byens innbyggere og store oppslag i lokalavisen av typen "La eika leve". Det var også snakk om å få til en innsamling for å skaffe midler til sikring av området. Alternativet som ble drøftet den gang, var å fjerne treet, men dette møtte stor motstand både blant ordfører og innbyggere. I en avis-artikkel sier daværende ordfører Jon Brække at "Eika representerer en viktig del av byens identitet. Den er et meget viktig kulturminne som må tas vare på" (Høst 1993). 14 år senere står fremdeles Tordenskioldeika, riktignok fortsatt uten gjerde rundt, men stadig grønn i luggen og med krykker og kronesikringer intakt.

Fredede og verneverdige trær

Etter at den første loven om naturfredning kom i 1910, ble det fredet en rekke enkeltstående trær. Bakgrunnen for dette var at store trær er noe som gir et sterkt preg til landskapsbildet, men som raskt kan fjernes og det med store visuelle virkninger. Det første var eiketreet "Den gamle mester" på Krødsherads prestegård i 1914. Dette var med på å markere starten på naturvernets historie i Norge. Det finnes i dag 179 trær og alléer som er fredet etter Naturvernloven. Disse er registrert i Direktoratet for naturforvaltning (DN) sin database om natur og friluftsliv, kalt Naturbase.

Etter § 15 i Kulturminneloven kan hager, parker og alléer fredes som kulturminner fra nyere tid, eller de kan inngå i kulturmiljøer som fredes etter § 20. Det er anleggenes og områdenes (og dermed trærnes) verdi som kulturminner og kulturmiljøer som avgjør om de kan fredes. Det finnes ca. 30 hager i tilknytning til bygninger (deriblant 2 enkeltstående tun-trær) og 4 alléer som er fredet på grunn av sin egenverdi, pluss en mengde andre innenfor forskjellige typer områdefredninger.

Riksantikvaren arbeider med en oppdatering av kulturminneregisteret Askeladden når det gjelder fredete historiske grøntanlegg, og ønsker i løpet av de kommende årene å utvide og oppdatere hagerregisteret også når det gjelder andre verdifulle anlegg.

Administrativt fredede trær er en sekkebetegnelse på trær som er fredet etter andre lover og forskrifter enn naturvernloven. Trær på kommunal eiendom kan fredes administrativt ved kommunale vedtak (bystyrevedtak). Administrativt fredede trær fredet av det tidligere Kirke- og kulturdepartementet blir behandlet og merket på lik linje med trær fredet etter naturvernloven, mens andre administrative fredninger (gjort av for eksempel Statsskog eller kommuner) ikke blir skiltet med nasjonale fredningsskilt. Det er gjort 41 administrative vedtak om fredning av trær i Norge. De fleste av disse er gran og furu (gjort av Statsskog). Disse er ikke lagt inn i DNs Naturbase.

Trær kan vernes etter Plan- og bygningslovens (PBL) bestemmelser på to måter.

Regulering av trær til spesialområde for bevaring etter § 25 nr 6 fungerer som et kultur- og natur-

minnevern. Slike fredningsobjekter vil ikke automatisk merkes, slik som trær som er fredet etter naturvernloven. I byggeområder kan det tas med i reguleringsbestemmelsene at vegetasjon skal bevares, og restriksjonsgrenser og enkeltstående trær kan avmerkes (koordinatfestes) i plankartet. I byer og tettsteder er slike bestemmelser i realiteten treets viktigste rettsvern. Dette vil kunne fungere som et tilstrekkelig vern, forutsatt at man har gjort en god jobb med tilstrekkelig merking, og presise og utfyllende reguleringsbestemmelser. I påvente av en gyldig reguleringsplan kan plan- og bygningsmyndighetene sikre et tre med umiddelbar virkning ved å innføre et midlertidig bygge- og deleforbud etter PBL § 33. Dette vil kunne hindre eier i for eksempel å fjerne trær, i inntil 2 år, med mulig forlengelse dersom reguleringsprosessen er i gang.

Private kan frede trær på egen eller andres tomt, forutsatt at de har eierens samtykke til det. Dette kan gjøres ved å tinglyse en heftelse på eiendommen i form av en servitutt. Så lenge heftelsen er tinglyst vil den arves av en ny eier, og den gjelder som regel så lenge treet lever. For at heftelsen skal være så rettskraftig som mulig,

"Den gamle mester" var det første treet som ble fredet etter Lov om naturfredning fra 1910. Fredningen var med på å markere starten på naturvernets historie i Norge.

bør man oppnevne for eksempel Naturvernforbundet eller andre til å håndheve den etter at man selv er borte. Alle tinglysninger er ført inn i grunnboka. Det finnes ikke et eget register over private fredninger.

Store og gamle frittstående lauvtrær, styvingstrær og/eller hule trær i kulturlandskapet er ansett for å være viktige for det biologiske mangfoldet i kraft av å være biotoper for en rekke sjeldne og rødlistede arter av lav, sopp, mose og insekter. Trærne er også viktige for fugler og pattedyr som flaggermus. Store, gamle trær representerer lang kontinuitet, og kan derfor være de siste levestedene for arter som var mer vidt utbredt tidligere. Trær som er registrert som viktige for det biologiske mangfoldet er lagt inn i Direktoratet for naturforvaltning (DN) sin Naturbase.

Ekorn i bjørk. Store og gamle trær i kulturlandskapet er ansett for å være viktige for det biologiske mangfoldet fordi de er boliger og gir mat til en rekke insekter, fugler og pattedyr.

Det finnes også trær som har fått en status i kraft at de er forbundet med en spesiell hendelse, person, historisk begivenhet eller liknende. Rundt om i landet har vi frihetstrær og minnetrær som har blitt plantet ved markeringer av Norges selvstendighet, slutten på verdenskrigene, for å feire tusenårskiftet, som takk for en vellykket konferanse, eller for å vise noen ære av andre årsaker. Disse trærne har vanligvis ikke en formell status eller blitt systematisk kartlagt, men får stå i kraft av at de er allment kjent. Kongebjørka og Kastanjene i Bygdøy Allé er eksempler på nasjonalt kjente trær.

Andre registreringer og kartlegginger av trær som kan nevnes er Statens vegvesens nyoppstartede kartlegging av verdifulle alleer og enkeltstående trær langs veinettet. En annen kuriositet er konkurransen "Mitt tre" som pågår akkurat nå. Dette er et samarbeid mellom NRK Natur, Det norske Skogselskap og Norsk Genressurscenter. Det konkurreres i tre ulike klasser: det tjukkeste treet, det beste bildet og den beste historien. En slik konkurranse vil kunne gi en oversikt over mange store trær i Norge, ta pulsen på hva trær betyr for folk og skape engasjement for å ta vare på trær.

Hva slags vern gir dagens lovverk til trær?

Naboloven har tre bestemmelser om trær, §§ 2, 3 og 12, hvorav § 3 er den mest brukte. Disse skal avklare problemene rundt trær i naboforhold, og kan være et hjelpemiddel for å hindre trær på privat eiendom i å bli felt på grunn av naboer, som blant annet ønsker sol og utsikt. § 3 er en spesialregel som gjelder for trær som står nærmere nabogrensen enn en tredjedel av trehøyden. Det virker som om det er en feilaktig oppfatning av at det er lettere å fjerne trær etter denne paragrafen enn det loven tilsier. Dette bunner blant annet i at den ofte blir forstått som en objektiv regel om at det ikke er lov å ha trær nærmere nabogrensen enn en tredjedel av trehøyden, som for eksempel er 12 meter. I så fall kunne trærne ikke stå nærmere naboens grunn enn 4 meter. Slik skal ikke loven forstås. Naboer må påvise hvilke konkrete ulemper treet påfører ham, før han kan forlange å få treet fjernet. Dersom eieren kan vise til at det likevel er om å gjøre for ham at treet blir stående, får naboer likevel ikke fjernet treet etter § 3.

Det skal altså foretas en konkret interesseavveining mellom eierens og naboens interesser. Det har allikevel vist seg at pågående naboer og deres advokater ofte klarer å få treeiere til å gi etter før sakene kommer til forliksrådet eller tingretten. Det foreligger derfor relativt lite rettspraksis om forståelsen av naboloven § 3 sett i forhold til det store antallet tvister som gjelder trær i naboforhold. Dersom en privat grunneier selv ønsker et

tre felt, gir ikke Naboloven noen hjemmel for å hindre ham i det.

Rene trefredninger etter Naturvernloven, uten at det er snakk om noe områdevern, er ikke lenger en prioritert oppgave. Det er ikke foretatt trefredninger ved hjelp av Naturvernloven etter 1980. Naturvernloven gir fremdeles muligheten til å verne trær, men er et redskap som ikke lenger blir brukt i praksis.

En privat fredning forutsetter ikke samme strenge vurdering av verneverdier som naturvernloven. Det er også lettere å straffe brudd på naturvernloven enn overtredelser av private fredninger. En servitut på eiendommen gir derfor på mange måter treet svakere vern enn naturvernloven. En servitut vil heller ikke kunne gi eieren noen beskyttelse mot nabolovens bestemmelser. Det er blitt diskutert mye i teorien om en vedtatt ny reguleringsplan vil kunne oppheve en tinglyst servitut. I medvirkningsprosessen i forkant av et reguleringsvedtak vil de som er berørt av servutten, og eventuelt fylkesmannens miljøvernavdeling, kunne komme med innsigelser som kan hindre planen i å bli vedtatt hvis det ikke blir tatt hensyn til servutten. Desto høyere allmenn eller nasjonal verdi den aktuelle servutten har, jo større er sannsynligheten for at en innsigelse blir fremmet og fører fram. Det kan synes som om nyere praksis fra Høyesterett gir servitutthaveren sterkere vern enn tidligere når en servitut kommer i konflikt med en ny reguleringsplan jf. særlig Bortliddommen (Rt. 2002 s.145). At det kan være et problem å vite om slike gamle servututter, særlig hvis ikke treet er merket, gjør det også vanskeligere å håndheve private fredninger.

En kommune kan fortsatt foreta en administrativ fredning av et tre. Dette er det liten tradisjon for å gjøre, i likhet med fredning av enkeltstående trær etter PBL. Paragrafen er brukt på alleer, lunder og som områdevern i forbindelse med fredet bebyggelse, men det finnes få tilfeller der enkeltstående trær er regulert til spesialområde for bevaring.

Kommunens bruk av regulerings-

bestemmelser i byggesonen viser seg ofte heller ikke å gi trær et godt nok vern. Kommunen er ikke et uavhengig forvaltningsorgan, og tradisjonelt har natur- og kulturminnevern hatt en lav prioritering i forhold til andre interesser. Lokalpolitisk er det ofte mer populært og "stuerent" med utbygging enn vern. Grunnet den frie initieringsretten av reguleringsplaner kan hvem som helst til enhver tid legge fram en ny reguleringsplan. Da kan områder som tidligere er regulert til spesialområde for bevaring, eller som er spesifisert tatt vare på i en tidligere reguleringsplan, være foreslått regulert til et annet formål. Dersom ikke kommunen selv sørger for å opprettholde den eksisterende reguleringen, er man avhengig av innsigelse fra fylkesmannens miljøvernavdeling (eller i neste omgang departementet) for at vernet skal bli opprettholdt. Kommunen har, gjennom reguleringer, anledning til å sette krav til utbygger, til for eksempel å ta vare på viktige trær. Reguleringsbestemmelser i byggeområder gir ikke rettsvern mot uvettig beskjerping eller graving i rotsonen dersom dette ikke er presisert tydelig og fulgt opp i praksis.

Almen ved torvet i Larvik må snart vike for glassoverbygd handlegate. Kommunen har anledning til å sette krav til utbygger gjennom reguleringer. Kunne mer vært gjort for å redde treet?

Ofte er bestemmelsene lite presise og utfyllende, og byr derfor på "smutthull" for utbyggere, som det er vanskelig å følge opp og slå ned på i praksis. Utbygger vil ha fortgang i saksgangen, høyest mulig utnyttelsesgrad og profitt på tomte si, og ser på trær som plunder og heft. Forvaltningen kan føle at det er vanskelig å få vedtatt planene dersom man legger for mange restriksjoner på utbygger. I tilfeller der det er stor politisk vilje til utbyggingen, kan det være lettere for forvaltningen å gå med på minimumsløsninger enn å risikere at utbygger truer med å trekke seg, og planene blir dermed vedtatt uten å ta hensyn til forvaltningens innspill og krav. Erstatningsansvar for utnyttede arealer kan i noen sammenhenger også være et vanskelig spørsmål.

Reguleringsplanen gjelder også etter at byggesaken er avsluttet og ny eier har overtatt eiendommen. Men, hvem sørger for at ikke ny eier beskjerper treet uvettig, at det ikke graves i rotsonen eller at det ikke til og med fjernes helt? Brudd på reguleringsbestemmelser kan etter PBL § 110 nr 3 straffes med bøter. Det er kommunens ansvar å håndheve sine egne reguleringer etter PBL, men hvorvidt dette er en oppgave som blir fulgt opp varierer nok mye med ressurser og interesse. Også private, for eksempel en fortvilet nabo, kan anmelde saker der trær er felt i strid med reguleringsbestemmelsene.

Et annet aspekt som er aktuelt i forhold til trærns vern, er når et tre har blitt skadet og felt og man skal vurdere verdien av det, for eksempel i forbindelse med en erstatningssak. Det er ikke alltid like enkelt å vurdere verdien til et stort, fullvoksnet tre som ikke kan kjøpes og nyplantes i den størrelsen det har. Flere ulike takseringsmetoder for verdien av trær er utarbeidet og tatt i bruk. Disse tar i større eller mindre grad opp i seg treet's estetiske verdi og tilstand, men det finnes ikke en vedtatt takseringsmetode som alle har enes om. Det ser ut til å være et behov for å finne fram til en enhetlig takseringsmetode for verdisetting av trær som kan bli allment anerkjent av både grønne fagfolk, som anleggsgartnere, landskapsarkitekter, hortonomer (hagebruksspesia-

list) og arborister, og av jurister og rettsapparat. Kanskje er det også behov for egen sertifiseringsordning for tretaksering, på lik linje med ordningen for hus og fast eiendom.

Framtidsutsikter for de store enkeltstående trærne

Store trær er under stadig større press fra utbygging av nye områder, fortetting, nedgraving av kabler i grunnen med mer. Til tross for at trær er levende individer og ikke lever til evig tid, er de så viktige landskapselementer og historiebærere at det er et poeng å beholde dem i så god form og tilstand som mulig, så lenge som mulig. Da er det nødvendig å holde dem under oppsyn slik at man kan forhindre unødige skader. Dette er enda viktigere for trær som ikke har et formelt fredningsvedtak, fordi det for disse trærne ikke finnes noen uavhengig forvaltningsmyndighet som kan følge opp og reagere på overtramp.

Direktoratet for naturforvaltning har en klar linje på at vern av enkeltstående trær i fremtiden ikke skal/vil komme til å bli håndtert etter et nasjonalt lovverk som Naturvernloven. Forslaget til den nye naturmangfoldloven, som skal overta for den eksisterende naturvernloven, er ute til høring. En av de vesentlige forandringsene vedrørende vern av trær er at kategorien "naturminne" er foreslått fjernet. De "klassiske" fredningene av enkeltstående trær blir dermed borte hvis loven går igjennom noenlunde som foreslått. Det vil likevel være mulig å frede større grupper av trær. Hvis de endringene som utvalget foreslår i kulturminneloven blir gjennomført, vil man dessuten kunne verne enkeltstående trær som knyttes til historiske hendelser.

De nevnte manglene og betenkelighetene ved bruk av plan- og bygningsloven og granneloven til å verne trær, samt at private fredninger innebærer en relativt svak verneform, underbygger at det bør foretas en gjennomgang av trærns strafferettslige vern. Det kan se ut til å være et behov for å utarbeide et eget lovverk for vern av trær, slik man har i flere andre land i Europa. En slik ny lov, bør være dynamisk i den for-

stand at den gjenspeiler at trær er levende. Den bør utarbeides med fredningsbestemmelser som er inneforstått med at trær aldri vil vare evig, men at man skal sørge for at viktige trær får gjennomleve hele livspotensialet sitt. Skjøtselsforskriftene må blant annet ta hensyn til at trær har ulike behov i de ulike utviklingsstadiene de gjennomlever. I tillegg må man huske på at det ikke kun må bli et mål å holde liv i de største/eldste trærne lengst mulig, men å sørge for kontinuerlig foryngelse slik at landskapsbildet ikke litt etter litt brytes ned ved "naturlig avgang". Det betyr at vi må plante og skjøtte nye trær som på sikt kan bli viktige landskapselementer. Mange lovverk om vern av trær i andre europeiske byer inneholder krav om nyplanting dersom vernede trær av en eller annen grunn må tas ned.

Artikkelen er basert på masteroppgaven: Solitære trær – landskapsverdi, rettsvern og forvaltning, skrevet av Guro Hessner for Institutt for landskapsplanlegging ved Universitetet for miljø- og biovitenskap (2006). Instituttet vil i løpet av våren gi ut to allment tilgjengelige informasjonsbrosjyrer kalt "Rettsvern for trær" og "Solitære trær's landskapsverdi.

Fredning etter naturvernloven er det sterkeste vernet et tre kan ha. Slike trær er merket med det nasjonale fredningsskiltet. Det skaper ærbødighet og respekt, og verner treet mot ytre fiender. Trær vernet etter andre lovverk blir ikke merket på samme måten.

Fredning av enkeltstående trær etter Naturvernloven blir ikke lenger praktisert, men takket være disse fredningene er veteraner som Ullebergeika i Larvik bevart. Sikrer dagens lovgivning slike trær for framtiden?

Ny rødliste for Norge

► ► ► I desember 2006 kom en ny rødliste over truede arter i Norge. Rødlisten er utarbeidet av Artsdatabanken, etter nye internasjonalt anerkjente kriterier.

Av Christian Steel og Roald Bengtson, SABIMA. Illustrasjonfoto av forsiden til Ny rødliste for Norge

Mange er "gamle kjente", men det er også en del nytt og overraskende, og det er opp til myndighetene å trekke forvaltningsmessige og juridiske konklusjoner.

Den nye rødlisten ble utgitt hele åtte år etter den forrige, men planen er at den neste skal komme allerede i 2010 – og deretter hvert femte år. Dette er den første rødlisten i regi av Artsdatabanken, som er en nasjonal kunnskapsbase for biomangfold. Artsdatabankens viktigste oppgave er å forsyne samfunnet med oppdatert og lett tilgjengelig informasjon om norske arter og naturtyper.

Rødlisten utgjør et sentralt kunnskapsgrunnlag og er et svært nyttig redskap for dem som forvalter norsk natur. Mye av informasjonen er også viktig og interessant for allmennheten og spesielle målgrupper som for eksempel skoleverket og naturinteresserte. På www.artsdatabanken.no finner man faktaark for et utvalg kritisk og sterkt truede arter, og man kan søke informasjon i en database som inneholder dokumentasjon og vurderinger for samtlige arter i rødlisten.

Hva er rødlisten?

En rødliste er først og fremst en prognose for arters risiko for å dø ut innen bestemte områder

eller globalt. I tillegg er det tatt med utdødde arter, samt en del arter som er dokumentert å være utenfor faresonen. Videre kan en art være vesentlig sjeldnere enn tidligere, men likevel uten å bli rødlistet så lenge bestanden er stabil. Vurderingene er basert på kriteriene til Verdens naturvernunion (IUCN). Hvis man først er enige om metodene og grunnlagsmaterialet, så er dette en mer matematisk og objektiv metode som tøyler subjektive tilbøyeligheter hos de som utarbeider rødlisten, og ikke minst gir enhver mulighet for detaljert innblikk i vurderingsprosessen.

Arbeidet med rødlisten er blitt utført av 22 ekspertkomiteer som til sammen har vurdert tilstanden for rundt 18 500 arter. Totalt kjenner vi drøyt 40 000 arter i landet vårt og tilhørende områder. Mangelfull kunnskap om forekomst og skillet mellom nærstående arter er i hovedsak grunnen til at de resterende norske artene ikke er vurdert i denne omgang. I tillegg regner man med at kanskje 20 000 uoppdagete arter finnes hos oss.

Totalt for Norge med havområder og Svalbard er 3886 arter rødlistet, og 1988 av disse er vurdert å være truet. Grovt sett havner arter på rødlisten på grunn av negativ

bestandsutvikling, reduksjon i aktuelle leveområders areal eller naturlig sjeldenhet. Dette er første gang det er gjort rødlistevurderinger for arter som lever i norske marine miljøer. Eksempler er alger, fisk, sjøstjerner og koraller. Det lave antallet rødlistearter i havet kan skyldes manglende kunnskap om mange av artene der.

Rødlistevurderingene

Kapittelet om rødlistevurdering er på drøyt 20 sider og gir viktige opplysninger om hvordan rødlisten er utarbeidet. Totalt er det anvendt fem kriteriesett med en rekke underkriterier, og en samlet vurdering av hvordan en art plasserer seg i forhold til ulike terskelverdier avgjør hvilken rødlistekategori arten henføres til. Kriteriesettene baserer seg på faktorer man vet har stor betydning for risiko for å dø ut, så som populasjonsreduksjon, liten populasjon, forekomst på lite areal, få bestander, fragmentering og populasjonsfluktuasjoner.

Av de totalt 3886 artene i rødlisten er 84 **Utdødd** (RE) fra norsk natur etter år 1800. Videre er 17 arter som er truet på globalt nivå vurdert til kategorien **Livskraftig** (LC) i de norske områdene. De resterende 3785 artene på rødlisten fordeles på fem kategorier: **Kritisk truet**

« Totalt for Norge og Svalbard er 3886 arter rødlistet, og mer enn halvparten av disse er vurdert å være truet »

(CR), Sterkt truet (EN), Sårbar (VU), Nær truet (NT) og Datamangel (DD). Sistnevnte kategori brukes for arter som etter all sannsynlighet tilhører en rødlistekategori, men der det ikke foreligger tilstrekkelig data til å angi hvilken. Arter som per definisjon er truet tilhører en av de tre kategoriene Kritisk truet, Sterkt truet eller Sårbar, mens Nær truet brukes for arter som kan bli truet om de negative trendene fortsetter.

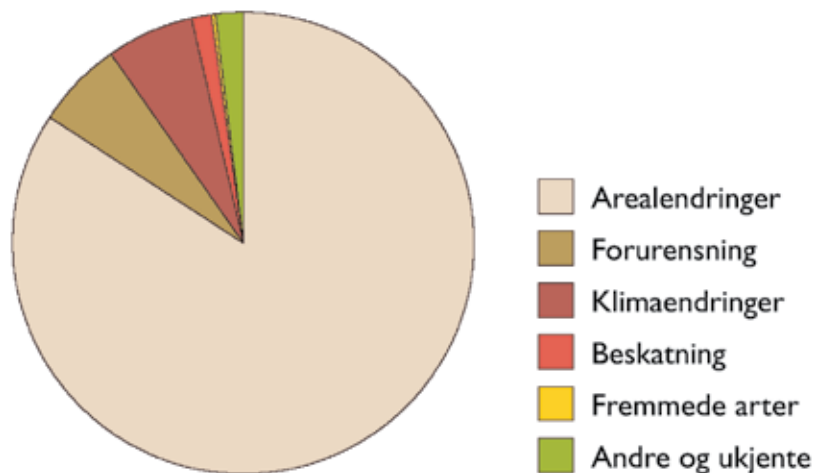
Tabell 1-4 viser rødlistearter fordelt på artsgrupper, naturtyper og rødlistekategorier. Av alle vurderte arter er 21 % på fastlandet og i havområdene og 33 % på Svalbard vurdert å tilhøre en av rødlistekategoriene. Hver artsgruppe har fått en fyldig og interessant innledning med stoff om systematikk og økologi, vurderingsprosessen og påvirkningsfaktorer, samt noen tallmessige oppsummeringer.

Bakgrunnsinformasjonen for rødlistevurderingene er å finne i rødlistebasen. Det er ofte begrenset med håndfaste data, men spesielt svenskene har en del relevant informasjon av mer solid karakter for flere av artene som var aktuelle å rødliste også i Norge. Den svenske rødlisten fra 2005 og tilhørende bakgrunnsinformasjon har følgelig vært til stor hjelp under utarbeidelsen av den norske. Et vesentlig poeng er imidlertid at alle kan se og selv gjøre seg opp en mening om grunnlaget for rødlistevurderingen. Selv om det ofte er usikkerhet i grunnlagsmaterialet, behøver ikke det gi seg utslag i at plasseringen i rødlistekategori er beheftet med stor tvil. Kategoriene er nemlig ofte ganske romslige.

Påvirkningsfaktorer og miljøtilstand

Et eget kapittel er viet til «Påvirkningsfaktorer og miljøtilstand» for de ulike naturtypene. Detaljer om dette for hver art er også å finne i den søkbare rødlistebasen på nett.

Hele 85 % av rødlisteartene trues av ulike typer arealendringer/are-

Figur 1: Arealendringer, forurensning, klimaendringer, beskatning og fremmede arter representerer de fem store globale truslene mot biologisk mangfold. I Norge er arealendringer den klart viktigste påvirkningsfaktoren. Andre og ukjente faktorer omfatter bl.a. støy og ferdsl, samt påvirkninger utenfor Norge.

albruk (som skogbruk, jordbruk og utbygging). Forurensning og klimaforandringer representerer hver en negativ påvirkning for 6 % av rødlisteartene. Beskatning er negativt kun for 1 % av rødlisteartene, men til gjengjeld er det ofte arter som har betydelig interesse og utnyttes kommersielt (som noen fisk).

De arealendringene som påvirker flest rødlistearter, omfatter fysiske inngrep mot levesteder. Dette inkluderer ulike typer utbygging av arealer, men også annen omdisponering av arealer som grøfting, drenering, deponering og uttak av masse. Ulike arealbruksendringer i landbruket, så som ensretting, gjengroing, overbeiting og overgjødning, har også betydelig innvirkning på artsmangfoldet. Rødlistede skogsarter er ofte avhengig av helt spesielle kombinasjoner av jordsmonn, skogklima, treslag, alder på treet, vekstform og hvilke kvaliteter av død ved dette produserer. Så selv om skogvolumet og dødved-mengden etter noen hundreår med massiv avvirkning igjen er økende, er det langt igjen til de rette kombinasjonene forekommer i tilstrekkelig mengde. Arealene med virkelig gammel skog er for begrenset og geografisk skjevfordelt.

Relativt få fjellarter er på Rødlista,

men klimaendringer, langtransportert forurensning og beiteeffekter, som følge av for mye eller for lite beiting, antas å få økt betydning. I havet er det mye som tyder på at situasjonen er i endring, og bestandsreduksjoner av fisk, sjøfugler og sukkertare, samt effekter av introduserte arter, kan påvirke hele næringsnett. Mye kan sannsynligvis relateres til overfiske, klimaendringer, forurensning og arealpåvirkning.

Ferskvann påvirkes fortsatt av eutrofiering og forsuring selv om tilførselen av næringsstoffer og "sur nedbør" har avtatt. Arealtapet som følge av ulike påvirkninger langs elvebredder er omfattende og medfører at en rekke arter i sonen mellom vann og land er i tilbakegang. Våtmarker og myrer har over lang tid vært utsatt for drenering og utbygging. Selv om disse aktivitetene har avtatt, er de gjenværende arealene små. Sandområder er nøkkelhabitater for mange arter som er i tilbakegang på grunn av omfattende arealendringer og uheldig bruk av arealene.

Forvaltningskonsekvenser

Artsdatabanken skal være en nøytral kunnskapsleverandør, og er opptatt av å ikke komme med noen forvaltningsråd. Rødlisten er

« Hele 85% av rødlisteartene trues av skogbruk, jordbruk eller utbygging »

likevel et meget godt grunnlag for å utlede prioriteringer for norsk arts- og arealforvaltning.

Det er imidlertid noe mer komplisert enn å fokusere mest på de hardeste truede artene. Blant annet må vi ta hensyn til hvilket ansvar Norge har for de ulike artene; altså hvor vanlige de er ellers i Norden, Europa og verden for øvrig. For en del sørlige og østlige arter er Norge marginale randområder. Vi må også skjelle til hvilken rolle artene spiller i økosystemet (i den grad det lar seg utlede) og økonomiske forhold. Samtidig må ikke tilnærmingen bli så pragmatisk at man unnviker konflikter, og tillater at arter går tapt uten kamp. Det kan være vanskelig å vite hvilke arter som er viktige, og dessuten har alle arter en egenverdi uavhengig av hva vi mennesker måtte mene om dem! Sågar arter som ikke står på rødlisten kan ha behov for spesiell oppmerksomhet fra forvaltningen.

Mer åpenbart er det å fokusere på de påvirkningsfaktorene som truer flest arter. Eksempelvis må arealendringer gis desidert størst fokus. Forvaltningssystemene i Norge må fungere på en helt annen måte enn i dag for å stanse bit-for-bit-utbygging og andre skadelige arealendringer. Vi trenger både bedre kommunal kartlegging og bedre arts-kunnskap, men fremfor alt må miljøkompetansen og engasjement for biomangfold i kommuner og viktige forvaltningsorganer bygges opp, og statlig tilsyn må styrkes. Det er videre et åpenbart behov for sterkere lovhjemler i den nye Naturmangfoldloven. Det er vanskelig å overvurdere betydningen av store arealer av mest mulig intakt natur for at storparten av artene skal kunne overleve på sikt. Hvis ikke den såkalte metapopulasjonsdynamikken (altså utvekslingen av individer mellom ulike bestander av en art) fungerer, så vil en art til slutt dø ut i hele det aktuelle utbredelsesområdet. Spesielt for mindre mobile arter med tynne bestander settes denne dynamikken lettere ut av spill ved fragmentering av leveområder, som kommer i tillegg til den generelle utarming/forringingen

naturen kontinuerlig utsettes for.

Politets rolle

Også lovens håndhevere kan spille en viktig rolle i å stanse tapet av biomangfold. Men det er viktig at hvilke faktorer som faktisk truer arter og naturtyper studeres nøye, slik at innsatsen settes inn der den trengs mest. Eksempelvis er ulovlig etterstrebelse en trussel kun mot et fåtall norske arter, så politi og naturoppsyn må også fokusere på ulovlige arealendringer – både hos private aktører og næringsliv, inklusive primærnæringslivet.

Eksempelvis kan man merke seg at Artsdatabanken fremhever påvirkninger langs elvebredder, som egentlig har solid beskyttelse gjennom Vannressursloven, men der rettighetshavere og andre likevel ofte på ulovlig vis gjør stor skade. Dette kan være både hogst, utbygging, masseuttak eller masseutslipp. Tilsvarende gjelder i strandsonen, og flere andre naturtyper. Se også teksten til figur 2 over eksempler på skadelige aktiviteter, som i en del situasjoner kan være ulovlige.

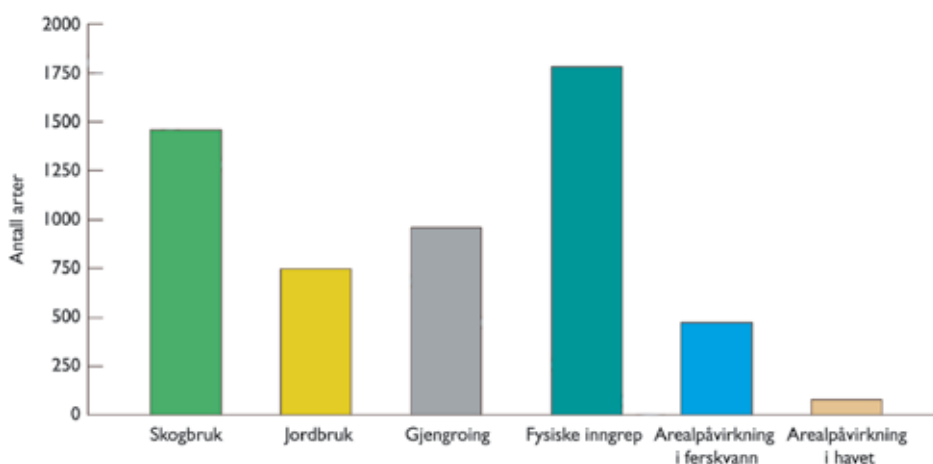
Politi og påtalemyndighet bør for øvrig ikke automatisk "senke guarden" i forhold til arter som ikke lenger regnes som truet, som for eksempel havørn, kongeørn og jaktfalk. Det er en rekke hensyn

å ta ved prioritering av innsats og straffutmåling.

Den nye rødlista er totalt sett et godt utgangspunkt for forvaltning og videre innsamling av kunnskap. Men ikke minst er denne imponerende innsatsen et viktig ledd i folkeopplysningen i en tid der biomangfoldet står særdeles i fokus, samt at den bør kunne stimulere til konstruktiv debatt og videre utvikling av vårt syn på naturen.

Norsk Rødliste 2006 – 2006 Norwegian Red List
Kålås, J.A., Viken, A. og Bakken, T. (red.). Artsdatabanken, Norge. 416 sider i format 21 x 27 cm, myk perm. Pris 200,-. Kan bestilles fra postmot-tak@artsdatabanken.no (tlf. 73 59 21 45) eller post@naturogfrid.no (tlf. 38 39 35 75), eller lastes ned som PDF fra www.artsdatabanken.no.

Figur 2: Arealendringer omfatter de viktigste påvirkningsfaktorene som truer rødlistearter i Norge. Figuren viser antall rødlistearter som påvirkes negativt innen hver hovedkategori. Skogbruk omfatter alle arealbruksendringer som følge av avvirkning og annen skog- og trebehandling. Jordbruk omfatter aktiviteter som representerer ugunstig eller for intensiv bruk av jordbruksarealer inkludert tråkk og motorferdsel. Gjengroing indikerer manglende hevd på arealer. Fysiske inngrep omfatter utbygging, grøfting, drenering, uttak og deponering av masse, oppdyrking m.m. Arealpåvirkninger i ferskvann omfatter mudring, dumping, vassdragsregulering, vannfølsendringer, gjenfylling av dammer, tørrlegging mm. Arealpåvirkning i havet omfatter mudring, dumping og utfylling i strandsonen, bunntåling (inkl. taretråling), samt arealrelatert påvirkning knyttet til petroleumsaktivitet og havbruk. Gjengitt fra "Norsk Rødliste 2006" med tillatelse fra Artsdatabanken.

Tabell 1. Artsgruppene som har flest rødlistede arter. Insektene utgjør totalt sett 47 % av de rødlistede artene.

Artsgruppe	Rødlistede	Vurderte	Andel rødlistede
Biller	802	3430	23 %
Sommerfugler	430	2189	20 %
Karplanter	384	1360	28 %
Tovinger	233	963	24 %
Lav	230	1207	19 %

Tabell 2. Artsgruppene som har høyest andel rødlistede arter. Legg merke til at sopp og karplanter kommer høyt både på antall og andel

Artsgruppe	Rødlistede	Vurderte	Andel rødlistede
Amfibier og reptiler	5	11	45 %
Fugler	78	230	34 %
Pattedyr	31	73	34 %
Sopp	744	2402	31 %
Karplanter	384	1360	28 %

Tabell 3. Fordeling av rødlistearter på ulike naturtyper. Noen arter forekommer i flere ulike miljøer, og summen er derfor mer enn 100 %

Naturtype	Antall arter	Andel av totalt antall rødlistearter
Skog	1827	48%
Jordbrukslandskap	1330	35 %
Våtmark	495	13 %
Havstrand/kyst	456	12%
Ferskvannsmiljø	328	9 %
Fjell/arktisk miljø	179	5 %
Marint miljø	152	5 %

Tabell 4. Fordeling av rødlistearter på ulike truethetskategorier

Rødlistekategori	Antall arter	Sannsynlighet for utdøing	Eksempler på arter
Utdødd (RE)	84	-	åkergrisøre, sandtimotei, blåmaure, klip-pedue, topplerke, svartrotte, nordkaper
Kritisk truet (CR)	285	50 % innen tre generasjoner, minimum 10 år	orkideen rød skogfrue, pigghå, ål, dverg-gås, lomvi, hortulan, fjellrev, ulv, grøn-landshval
Sterkt truet (EN)	764	20 % innen fem generasjoner, minimum 20 år	skjeggklokke, dunmjølke, myrflangre, svartkurle, myrsildre, klippeblåvinge, edelkreps, kysttorsk nord for 62. bredde-grad, gjørs, hubro, vepsevåk, svart-halespove, brunbjørn, jerv
Sårbar (VU)	939	10 % innen 100 år	norsk malurt, søstermarihånd, havsil, asp, uer, håbrann, hornulke, stor salamander, storlom, lunde, hønsehauk, snøugle, dvergspett, gaupe, oter, isbjørn, hvalross, steinkobbe
Nær truet (NT)	1097	5 % innen 100 år	isssoleie, marisko, dalfiol, grønn metall-svermer, småsalamander, sanglerke, stær, hvitryggspett, jaktfalk, blåhval, skjegg-flaggermus og brunbjørn
Datamangel (DD)	700		brushane, bergfletteveronika, rapsjord-loppe, hvithval og trollflaggermus
Livskraftig (LC)	17		apollosommerfugl, hyse, ekorn

FREMMEDE OG SVARTELISTEDE ARTER

- ► ► En alvorlig konsekvens av at mennesker reiser, driver handel og har en egen evne til å drasse med seg ting, er at vi sprer og introduserer ulike arter til nye miljøer som de ellers ikke ville ha funnet veien til. På denne måten bidrar vi til at livet på jorda blir gjenstand for en global homogenisering, som er det stikk motsatte av biologisk mangfold.

Av spesialetterforsker Antonio B.S. Poléo, Økokrim

Når vi snakker om problemene med spredning og introduksjon av fremmede arter, er dette alltid knyttet direkte til menneskelig aktivitet. Mennesker kan ta med seg ulike organismer som blindpassasjerer fra et sted til et annet i forbindelse med reise eller import av varer. Denne formen for spredning er som regel utilsiktet, og snarere en konsekvens av det vi ellers steller med. I andre tilfeller kan det dreie seg om en tilsiktet innførsel av en organisme fordi den har økonomisk verdi eller er av spesiell interesse som samleobjekt, prydplante eller kjæledyr. Noen ganger kan det sågar introduseres en ny art til et miljø som et ledd i et miljøtiltak. Slike miljøtiltak har sjelden noe heldig utfall!

Hva er en fremmed art?

Det er viktig å være klar over at "fremmede" arter hele tiden forsøker å spre seg til nye områder på egenhånd, akkurat slik vi mennesker (*Homo sapiens*) gjorde for tusenvis av år siden. Det er bestandig konkurranse om ressurser, og et nytt leveområde er gull verdt for de fleste skapninger. Endringer i miljøet som ikke er forårsaket av mennesker kan føre til at en art etter hvert klarer å ta seg til nye områder uten vår hjelp, og en vakker dag dukker opp i skogen hvor vi pleier å gå tur. Havabbor

(*Dicentrarchus labrax*) er en fiskeart som mine foreldre og besteforeldre bare kunne lese om i fiskebøker. I dag opplever stadig flere sportsfiskere i Sør-Norge at denne fisken plutselig biter på kroken deres. Den varmekjære havabboren har funnet veien stadig lenger nordover i forhold til det utbredelsesområdet den hadde for 50-100 år siden. Dette skyldes trolig en kombinasjon av varmere vann og at havabborbestanden vokser i sørlige områder. Her kan man jo innvende at klimaendringene vi opplever i dag synes å være menneskeskapte, og at havabboren derfor kommer til våre farvann på grunn av menneskelig aktivitet. Dette er selvfølgelig ikke feil, men selve introduksjonen til våre farvann har den ordnet helt på egenhånd ved simpelthen å svømme hit. Følgelig regner vi ikke havabboren som en fremmed art.

Når vi først er inne på dette med å presisere begrepet "fremmede arter", må jeg understreke at en fremmed art ikke trenger å stamme fra et annet land eller kontinent for å fortjene betegnelsen "fremmed". Det er tilstrekkelig at den flyttes fra en biotop hvor den finnes naturlig til en biotop hvor den ikke finnes naturlig. Biologien forholder seg nemlig ikke til kul-

turgeografiske grenser, men snarere til naturgeografiske barrierer som begrenser deres spredning, som fjell, elver, hav, ørken, osv. Spredningen av ørekyte (*Phoxinus phoxinus*) regnes i dag som et stort miljøproblem i Norge, og arten regnes som en høyrisiko-art i følge Artsdatabankens risikovurdering av fremmede arter. Arten ørekyte finnes imidlertid naturlig utbredt i Norge, på Østlandet, men har blitt flyttet og introdusert til en rekke nye lokaliteter i Norge, utenfor Østlandsområdet, av mennesker med ymse motiver for denne typen flyttevirksomhet. Ørekyten er altså både en fremmed art og en naturlig utbredt art i Norge!

Ikke bare fremmede arter

Det er også viktig at vi har klart for oss at problemet med "fremmede arter" ikke alltid trenger å involvere arter i biologisk forstand. Det blir derfor mer korrekt og snakke om "fremmede organismer" når fenomenet omtales i generell forstand, og at begrepet "art" brukes når det faktisk dreier seg om en fremmed art. Ofte når det er snakk om en fremmed art kan det egentlig være en genetisk variant av en art det snakkes om, for eksempel en rase, en fargevariant, eller en gruppe individer fra en fjerntliggende populasjon. Rømt oppdrettslaks kan med rette

regnes inn under denne kategorien. Arten, atlantisk laks (*Salmo salar*) hører hjemme i våre fjorder og elver, mens den genetiske varianten "oppdrettslaks" ikke hører hjemme der. Den skal holde seg inne i oppdrettsanlegg, og må derfor betraktes som fremmed når den rømmer fra et slikt anlegg. Mer om problemene knyttet til rømt oppdrettsfisk kan du finne i *Miljøkrim 1-2007, side 14-19*.

Konsekvenser

De fleste organismer som utilsiktet introduseres til nye miljøer klarer ikke miljøforandringen de opplever når de flyttes fra sitt opprinnelige miljø til det nye, og dør ut kort tid etter introduksjonen. Enkelte organismer vil imidlertid klare seg, og dette har som regel en negativ konsekvens for det miljøet eller økosystemet de introduseres til. Det som er typisk for slike organismer er enten at de stammer fra et økosystem et annet sted i verden hvor miljøforholdene har mange likhetstrekk med de forholdene man finner i det økosystemet de introduseres til, eller at de er *generalister* som har god evne til å leve i variable miljøer. Omfanget av konsekvensene kan variere. Noen fremmede organismer tar bare opp litt plass og utgjør en begrenset konkurransefaktor for de stedegne organismene. Andre konkurrerer med de stedegne organismene slik at disse fortrenses og etter hvert dør ut.

Det er viktig å merke seg at fremmede organismer som etter en introduksjon ikke har hatt noen nevneverdig effekt på sitt nye miljø, kan komme til å få det dersom miljøbetingelsene for øvrig skulle endre seg. Dette kan vise seg å bli et omfattende og alvorlig problem dersom de raske klimændringene vi opplever i dag fortsetter. Verstingene på konsekvenssiden er ofte parasitter og sykdommer som fremmede organismer kan ha med seg, og som stedegne populasjoner ikke har noe forsvar mot. I slike tilfeller viser de negative konsekvensene seg raskt og er ofte svært omfattende. La oss se nærmere på noen eksempler, enkelte velkjente og andre kanskje mindre kjente.

Noen krepsdyr til besvær

Kongekrabben (*Paralithodes camtschaticus*) er et eksempel på en fremmed art som har blitt satt ut bevisst. Dette digre krepsdyret som egentlig ikke er en ekte krabbe, men snarere en anomur (krepsdyrgruppen hvor eremittkreps og trollkrabber hører hjemme) regnes som en fremmed art i Norge, selv om den ikke har blitt satt ut her. Den har vandret inn i våre fravann fra Russland, nærmere bestemt Murmanskfjorden. Her ble den imidlertid satt ut av russiske forskere på 60-tallet, sannsynligvis for å øke verdigrunlaget for den lokale befolkningen i Murmansk. Kongekrabben stammer fra den nordlige Stillehavet, og er derfor fremmed for Barentshavet, hvor den i dag stadig er på vandring og utvider sitt utbredelsesområde. I dag fanges det individer så langt unna Murmansk som Lofoten. Kongekrabben er en utpreget generalist, som spiser det meste fra tang og tare, til alt som er tilgjengelig av byttedyr som muslinger, børstemark, sjøstjerner, kråkebolle og fisk. Den tåler temperaturer opp til 24 °C, og blir raskt så stor at få andre dyr kan spise den. Disse egenskapene gjør at den har en klar effekt på økosystemet, først og fremst ved at den endrer bunnfaunaen. Dernest er kongekrabben en effektiv konkurrent til fisk og andre organismer som livnærer seg av bunndyr og bunnvegetasjon. Begge deler påvirker det biologiske mangfoldet.

En annen krepsdyrart som er satt ut bevisst er den amerikanske signalkrepsen (*Pacifastacus leniusculus*). Denne ferskvannskrepsearten har blitt satt ut i en rekke land i Europa fordi den er resistent mot den svært aggressive sykdommen krepsepest (*Aphanomyces astaci*). Denne sykdommen, som er en parasittisk sopp, er svært aggressiv mot vår stedegne ferskvannskrepse - edelkrepsen (*Astacus astacus*). Der krepsepest kommer inn dør edelkrepsen ut! I Sverige hvor krepsepesing er en nasjonal kulturbegivenhet ble signalkreps satt ut i stor skala i perioden 1969-1994, nettopp fordi den takler krepsepesten så godt. Det man imidlertid ikke var klar over var at den ikke bare var resistent mot krepsepest, men den var også bærer av syk-

dommen. Det var høyst sannsynlig slik pesten i utgangspunktet kom til Europa en gang rundt 1860. Introduksjonen av den resistente, men smittebærende, signalkrepsen resulterte selvfølgelig i at gjenlevende populasjoner av edelkreps plutselig var betydelig mer truet enn tidligere, og mange steder forsvant edelkrepsen på grunn av smitte fra signalkreps. I dag regner man med at mellom 95 og 97 % av Sveriges edelkrepsbestander har gått tapt på grunn av krepsepest (les gjerne introduksjon av signalkreps)! I Norge brøt krepsepest ut for første gang i 1971, mens den kom til Sverige allerede i 1907. Senere har det vært flere utbrudd i Norge, uten at man har klart å finne årsaken til smitten. Kanskje fordi utbruddene ikke har vært så mange, og fordi det første kom såpass sent, har vi heldigvis ikke vært så fristet av å sette ut den resistente signalkrepsen her til lands. Etter at man ble klar over at signalkrepsen er bærer av krepsepest, har man selvfølgelig også hatt strengt forbud mot usetting av arten. Med den omfattende utbredelsen signalkreps har i Sverige er det faktisk nærmest et mirakel at denne arten tilsynelatende enda ikke har tatt seg over grensen til Norge. I fjor (2006) ble dessverre signalkreps likevel påvist i Norge for første gang. Dette var imidlertid ikke i nærheten av svenskegrensen, men i noen dammer ved Brevik (Telemark). Det gledelige til tross for den dystre påvisningen, er at dammene ikke ser ut til å stå i noen form for forbindelse med vassdrag som gjør at edelkreps kan komme til å bli smittet av krepsepest som signalkrepse kan ha. Det blir likevel nå satt i gang tiltak for å fjerne den eneste kjente forekomsten av den fremmede arten signalkreps i Norge. Det kan sågar hende at denne operasjonen er iverksatt når du leser denne artikkelen.

Amerikansk hummer (*Homarus americanus*) er nok en krepsdyrart som kan vise seg å skape store problemer. Amerikansk hummer ser ut til å være satt ut bevisst, men uten at det har vært noen mening med utsettingene, slik tilfellet har vært for kongekrabben og signalkrepsen. Amerikansk hummer har nemlig blitt importert levende til

« Konsekvensen ble at lakseparasitten spredte seg til store deler av landet, og frem til i dag har den infisert 46 norske laksevassdrag »

Norge for konsum. Mest sannsynlig har det blitt sluppet "fri" noen av disse individene, som har blitt til overs hos en og annen fiskehandler eller restaurantbestyrer som er glad i dyr. Siden 1999 har det blitt fanget mange amerikanske hummer langs kysten vår, og det er ekstra bekymringsfullt at det har blitt fanget individer med befruktet rogn. Dersom de kan gjennomføre en fullstendig livssyklus i norske farvann, skal det godt gjøres at de ikke har etablert seg for godt. I likhet med signalkreps kan amerikansk hummer være bærer av sykdommer og parasitter som kan være dødelige for europeisk hummer (*Homarus gammarus*). En slik sykdom er såkalt "gaffkemi", som er en bakterieinfeksjon forårsaket av bakterien *Aerococcus viridans*. Sykdommen kan forårsake høy dødelighet hos europeisk hummer. Den amerikanske hummeren er svært lik den europeiske når det gjelder levevis, og det gjør den til en effektiv konkurrent til den europeiske hummeren. Dette kan være en medvirkende årsak til at bestanden av europeisk hummer har gått kraftig tilbake gjennom en årrekke. Når bestanden av europeisk hummer er så svak som i dag, representerer også konkurransen fra amerikansk hummer en større belastning enn om bestanden var stor.

De ovennevnte krepsdyrartene har som vi har sett av ymse grunner blitt satt ut bevisst, enten i Norge, eller i områder som ligger slik til at de på egenhånd har tatt seg til landet. Det krepsdyret som likevel står i en særstilling når det gjelder bevisst utsetting er pungreken *Mysis relicta*, som ble satt ut for å "bedre" et økosystem som var ute av balanse. Arten finnes naturlig i store innsjøer på Østlandet, blant annet Mjøsa, Øyeren, Lyseren og Hurdalsjøen. *M. relicta* ble satt ut i flere regulerte sjøer i Norge på 60- og 70-tallet som næringsdyr for fisk, med det for øyet å kompensere for redusert næringsproduksjon som skyldtes nettopp det at sjøene var demmet opp. Man visste fra Sverige at utsetting av *M. relicta* ikke hadde gitt negative effekter.

Det viste seg imidlertid at fiskebestandene gikk kraftig tilbake etter utsettingene av *M. relicta* i de regulerte innsjøene. Dette skyldtes ikke at *M. relicta* spiser fisk, men snarere at arten ble et nytt ledd i en allerede etablert næringskjede. Resultatet av det ble at *M. relicta* begynte å beite på dyreplanktonet (zooplankton) som fisken var avhengig av. Det endelige resultatet ble en klar negativ effekt på det biologiske mangfoldet i form av en omfattende endring av artssammensetningen. Eksemplet med *M. relicta* viser med all tydelighet at flytting av organismer fra et sted hvor de hører hjemme til et sted de ikke hører hjemme kan ha dramatiske negative effekter. Mange av sjøene hvor *M. relicta* ble satt ut her i Norge har fremdeles et kraftig forringet fiske.

Ønskede og uønskede fisker

I likhet med *Mysis relicta*, finnes ørekyte naturlig utbredt i Norge. Ørekyte er en representant for de såkalte østlige innvanderne som kom til landet vårt østfra etter siste istid via Ancylussjøen, det som i dag er Østersjøen. Følgelig finnes de naturlig utbredt fortrinnsvis i lavereliggende vann på Østlandet. Ser vi imidlertid nærmere på dagens utbredelse av ørekyte, ser vi at den finnes over store deler av Norge. Dette skyldes dels at den har blitt brukt som levende agnfisk av sportsfiskere, og dels fordi den har blitt satt ut sammen med ørret (*Salmo trutta*) i forbindelse med fiskeforsterkningstiltak (som i seg selv er en tvilsom virksomhet). Det er faktisk ikke alltid så lett å skille ørekyte fra ørret yngel, særlig ikke når det har sneket seg inn noen ørekyter i et basseng med mange tusen små ørreter. Sett ovenfra i mylderet er de dønn like. Ørekyte er en effektiv konkurrent til ørret fordi den svømmer i stim langs land og spiser de samme næringsdyrene som småørreten. Resultatet er at ørretbestander har gått kraftig tilbake i mange vann hvor ørekyte har blitt satt ut og klart å etablere seg. Den forekommer jo naturlig i Norge, så den etablerer seg lett i nye lokaliteter så fremt miljøforholdene ikke er altfor spe-

sielle. Det er derfor liten tvil om at ørekyte også er en art som har endret det biologiske mangfoldet i en rekke vann og vassdrag i Norge. Problemene med ørekyte har dessuten fått spesiell stor oppmerksomhet fordi det mange steder har ødelagt for det svært populære ørretfisket.

Når vi først snakker om ørret passer det godt å nevne at det mange ikke er klar over er at den ferskvannsorganismen som sannsynligvis er satt ut i størst skala i Norge er nettopp ørret. Fordi ørreten har hatt økonomisk betydning enten i form av næring (helst attåttnæring), for eksempel som råvare for rakfiskproduksjon, eller i form av ettertraktet sportsfisk som har generert fiskekortsalg og turisme, nevnes sjelden ørreten som en fremmed organisme i norsk natur. For ordens skyld - ørret finnes naturlig i Norge. Dagens utbredelse er imidlertid betydelig større enn den naturlige. Hvorvidt det er riktig å "overse" ørret i denne sammenhengen kan diskuteres, men personlig synes jeg det blir litt snevert når den viktigste konsekvensen av utsetting av ørekyte som trekkes frem er at ørreten går tilbake! Sett fra en biologisk synsvinkel er etter alt å dømme ørret den ferskvannsorganismen som har endret det biologiske mangfoldet i flest norske vann. Dette bør man være klar over, selv om et stort antall av ørretutsettingene i nye lokaliteter ble gjort for veldig lenge siden. Vi har faktisk et svært godt eksempel på at utsetting av organismer som både hører hjemme i Norge og som er populære blant folk, har skapt store økologiske problemer i norsk natur. Dette bringer meg over på noen skjebnesvangre utsettinger som ble gjort på 70-tallet:

Gyrodactylus salaris. Denne beryktede lakseparasitten er nok en av de fremmede organismene i norsk natur som flest kjenner til. *G. salaris* er et eksempel på en fremmed organisme (genetisk variant) som har blitt introdusert i vår natur ubevisst som blindpassasjer. Lakseungene som brakte

parasitten fra Sverige til Norge på 70-tallet er derimot et eksempel på en bevisst innførsel av en fremmed organisme (genetisk variant) av arten laks. Lakseungene ble innført til Norge som settefisk som skulle brukes til fiskeforsterkningstiltak i norske vassdrag. På 70-tallet hadde man en snevrere forestilling om hva som var fremmed enn vi har i dag, og laks fra Sverige ble ikke sett på som noe problem fordi laks allerede finnes her i landet. Disse svenske lakseungene var imidlertid resistente mot *G. salaris*, mens de genetiske variantene (populasjonene) av laks vi har i Norge dør når de blir infisert av parasitten. Derfor kunne de svenske laksungene ta med seg parasitten uten at noen merket noe galt med fisken. Dessuten var det på den tiden ingen som ante at *G. salaris* var noe å bry seg om, og følgelig var det heller ingen som brydde seg om å sjekke om fisken hadde parasitten. Konsekvensen ble at parasitten spredte seg til store deler av landet, og frem til i dag har den infisert 46 norske laksevassdrag. I de fleste av disse vassdragene

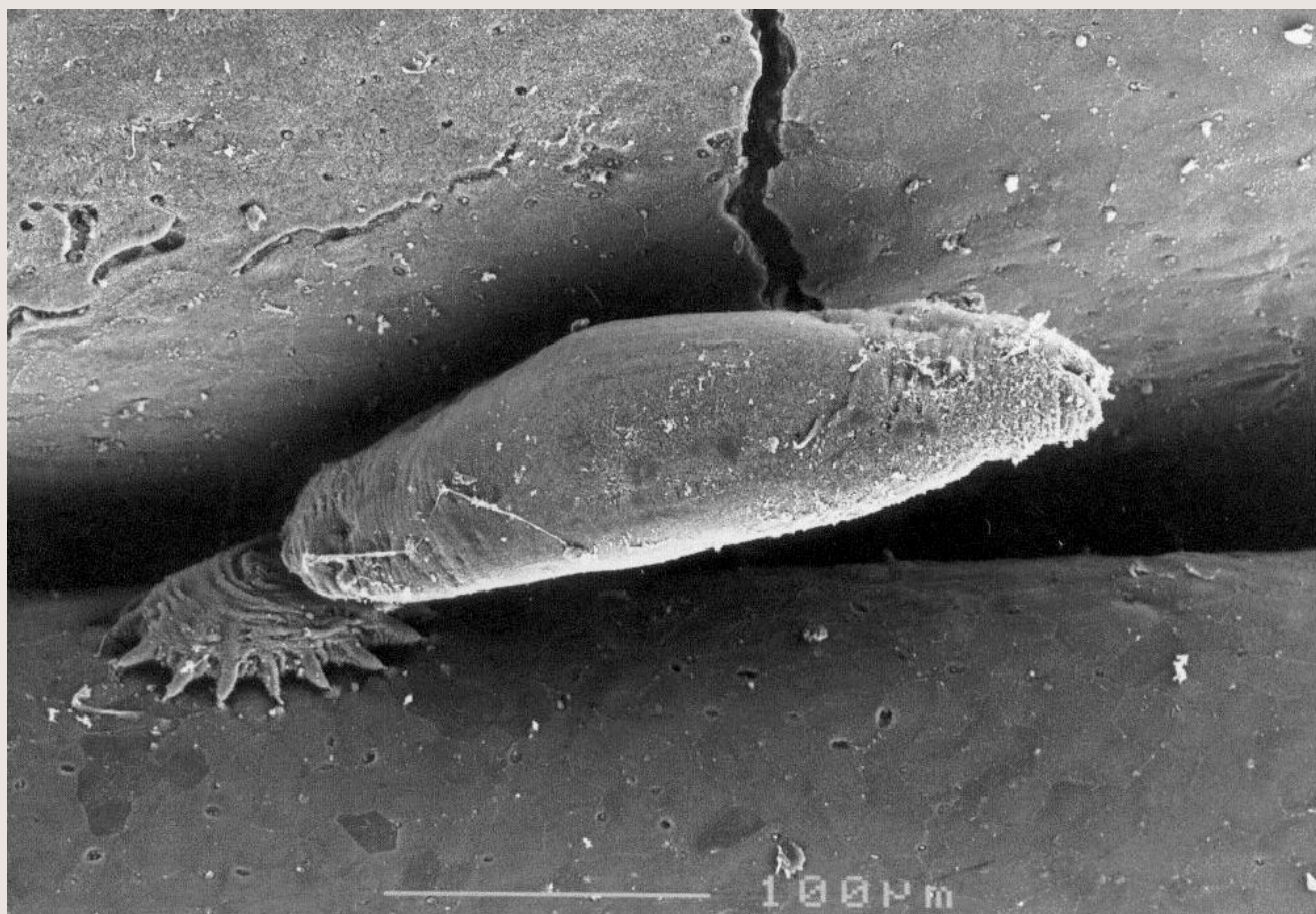
har laksestammen gått mer eller mindre tapt. Og som om det ikke er nok - flere av de infiserte vassdragene har blitt behandlet med giften rotenon slik at mange andre organismepopulasjoner også har gått tapt i kampen mot *G. salaris*. Slik sett har nok *G. salaris*, indirekte så vel som direkte, hatt en enorm negativ effekt på det biologiske mangfoldet i norsk natur.

Populære og upopulære pattedyr

Det er ikke bare laks som rømmer fra oppdrettsanlegg. Kort tid etter at de første minkfarmene var etablert i Norge, rundt 1930, rømte det selvfølgelig mink (*Mustela vison*) fra disse. Minken kommer opprinnelig fra Nord-Amerika, og ble altså introdusert som et næringsdyr. I dag finnes mink så å si over hele landet. Noen viktige unntak er øyer som ligger relativt langt ute til havs, sannsynligvis fordi det blir for langt for den å svømme dit. Selv om man ikke har noen fullstendig oversikt over konsekvensene minken har hatt på norsk fauna, vet vi at den har hatt mye å si for det biologiske

mangfoldet i Norge. Dette sier seg selv - en helt ny rovdyrart som på mindre enn 100 år etablerer seg over hele landet må nødvendigvis sette til livs en god del byttedyr for å bli så tallrik. Det man har vært mest bekymret for er minkens effekt på bestander av sjøfugl som hekker på bakken. Minken er en utpreget generalist, og spiser det meste av det den kommer over av animalsk føde, herunder fisk, fugl og fugleegg.

Et annet pattedyr som er en potensiell trussel mot bakkehekkende fugl, er mårhunden (*Nyctereutes procyonoides*). I likhet med kongekrabbe og signalkreps har mårhunden blitt satt ut i landområder som ligger utenfor Norges grenser. Mårhunden hører opprinnelig hjemme i Øst-Asia, men ble introdusert til Øst-Sibir som pelsdyr på 1920-tallet. Akkurat som med minken tok det ikke lang tid før mårhunder begynte å rømme fra mårhundfarmer. Siden introduksjonen i Sibir har mårhunden vandret vestover til store deler av Europa. I dag har den etablert seg

Elektronmikroskopibilde av *Gyrodactylus salaris* som parasitterer laks. Parasitten er en flatorm, nærmere bestemt en monogen, eller monogene ikter som denne dyregruppen ble kalt før. Monogenene er alle parasitter som lever på utsiden av sin vert. Individet på bildet er ikke mer enn en halv millimeter langt, men de formerer seg raskt og kan forårsake at en hel laksebestand går kraftig tilbake. Foto: Antonio B.S. Poléo.

med til dels store populasjoner i det meste av Øst-Europa, inkludert Finland hvor man i dag regner arten som meget vanlig. Enkelte år har det blitt fanget eller skutt så mange som 130 000 dyr bare i Finland. Likevel har mårhunden i svært liten grad funnet veien til Norge. Enda! Det har imidlertid vært gjort fire dokumenterte observasjoner av mårhund i Norge så langt; den første øst for Kirkenes (Finnmark) i 1983, så en i Pasvik (Finnmark) i 1988, deretter ble et dyr skutt samme sted i 1997, og så sent som i år ble en mårhund påkjørt og drept av bil i Skibotn (Troms). Foreløpig har derfor ikke mårhunden hatt effekt på det biologiske mangfoldet i Norge på samme måte som for eksempel mink, men det faktum at den er så tallrik i vårt naboland Finland er svært urovekkende. Dette sammen med det faktum at mårhunden også er en svært utpreget generalist. Den er omnivor (alteter) og spiser alt mulig – små pattedyr, fugl, reptiler, amfibier, fisk, virvelløse dyr, åtsler og planter. Mårhunden regnes derfor for en stor potensiell trussel for det biologiske mangfoldet dersom den skulle etablere seg i Norge.

Piggsvin (*Erinaceus europaeus*) er en art som de fleste har et positivt syn på, og mange har en forestilling om at arten ikke har det så lett, blant annet fordi mange individer hvert år dør i trafikken. Piggsvinet regnes ikke for å være en truet art i Norge, og det hører naturlig hjemme i vår fauna. Men piggsvin kan være en trussel mot biologisk mangfold. Det har skjedd på enkelte øyer langs kysten hvor piggsvinet har blitt satt ut av mennesker. På Sørarnøy (Nordland) ble det satt ut seks individer tidlig på 1990-tallet, og det hevdes at det bare noen få år senere var flere tusen individer på øya. Studier fra Skottland har vist at piggsvin kan spise inntil 60 % av alle eggene til enkelte bakkehekkende fuglearter. Utsetting av det koselige piggsvinet kan derfor være en potensiell trussel mot det biologiske mangfoldet der piggsvin ikke hører hjemme naturlig.

Et annet pattedyr som folk flest har et positivt syn på er moskusen (*Ovibos moschatus*). Denne arten

er et eksempel på en art som har blitt satt ut bevisst. I dag finnes det én bestand i Norge, nærmere bestemt på Dovre. Disse dyrene stammer fra dyr som ble hentet på Grønland og satt ut i 1932. Moskusens krav til tundraaktig habitat begrenser dens videre spredning. Derfor regnes ikke moskusen som noen potensiell trussel mot biologisk mangfold, slik tilfellet for eksempel er for mårhund. Det er imidlertid viktig å være klar over at de områdene hvor moskusen i dag lever er påvirket av beiting. Moskusen går derfor ikke fri når det gjelder å ha "delansvar" for at vårt samlede biologiske mangfold er påvirket av fremmede organismer.

Mordersnegl

Iberiaskogsneglen (*Arion lusitanicus*) er enda et eksempel på en fremmed organisme (art) som har fått mye oppmerksomhet, ofte under det lite flatterende navnet "mordersnegl". Den ble innført til Norge som blindpassasjer, sannsynligvis sammen med importert jord og plantemateriale fra kontinentet. Iberiaskogsneglen har sin naturlige utbredelse, som navnet tilsier, i skoger og kratt på den iberiske halvøy, men også i det sørlige Frankrike. Snegler beveger seg som alle vet sakte, men i løpet av siste halvdel av 1900-tallet har iberiaskogsneglen spredt seg nordover i Europa ved hjelp av mennesker. Så sent som i 1988 ble den for første gang observert i Norge, hvor den nå finnes langs kysten fra svenskegrensa i sør og nordover til Trondheimsfjorden. Iberiaskogsneglen har få naturlige fiender, og har et høyt formeringspotensial - hvert individ kan produsere opptil 400 egg i året. Sneglene kan forårsake store skader, og har blitt en sann plage for bønder og hageentusiaster. Sett ut fra et biologisk mangfoldperspektiv er iberiaskogsneglen en trussel mot våre stedegne slektninger av arten, spesielt svart skogsnegl (*Arion ater*). Iberiaskogsneglen har et større formeringspotensial enn svart skogsnegl, og det viser seg et den i tillegg til å konkurrere svært effektivt også spiser svart skogsnegl. Der iberiaskogsneglen har etablert seg viser det seg at bestandene av svart skogsnegl går tilbake.

Mordersneglen

Iberiaskogsnegl (*Arion lusitanicus*). Legg merke til hullet på siden av dyret. Det er åpningen inn til lungen - åndehullet. Alle snegler som lever på land hører til en gruppe snegler som kalles lungesnegl. På en villatomt på ett mål kan man plukke et par hundre slike snegler den ene dagen, og neste dag er det ikke mulig å se at det har blitt færre.
Foto: Erik H. Gill.

Andre viktige arter

De artene jeg har tatt for meg så langt er bare et utvalg av de mange artene som truer norsk flora og fauna. Jeg har for eksempel ikke tatt for meg den organismegruppen som har flest fremmede representanter i Norge, nemlig plantene. Arter som tromsøpalme (*Heracleum laciniatum*), kjempebjørnekjeks (*Heracleum mantegazzianum*), hagelupin (*Lupinus polyphyllus*), vasspest (*Elodea canadensis*) platanlønn (*Acer pseudoplatanus*) og japansk drivtang (*Sargassum muticum*) er eksempler på dette. Noen av disse, og deres konsekvenser, kan du lese mer om i *Miljøkrim 4-2005, side 26-29*.

Tromsøpalme og kjempebjørnekjeks kommer fra fjellområder i Kaukasus og Vest-Asia, og ble innført til Europa og Norge allerede på 1800-tallet som park- og hageplante. Saft fra plantene kan gi alvorlige skader ved kontakt med hud, og de truer det biologiske mangfoldet i sumpskoger og bekkekanter. Hagelupin kommer fra Nord-Amerika, og har blitt innført til Norge som hageplante. Den har

også i stor skala blitt sådd ut i veikanter over store deler av landet fordi den er så pen. Hagelupinen utkonkurrerer andre arter og bidrar til endring av biotopen ved at de tilfører nitrogen til jordsmonnet. Vasspest kommer også fra Nord-Amerika, og har blitt innført til Norge som akvarieplante, og senere havnet ute i norsk natur. Vasspest har stor effekt på det biologiske mangfoldet i ferskvann, gjennom konkurranse og påvirkning av vannkvaliteten. Platanlønn kommer fra Syd-Europa og har blitt innført til Norge som parktre så tidlig som på 1700-tallet. Arten fortrenger stedegne edelløvtrærarter og har begynt å bli en reell trussel mot det biologiske mangfoldet i mange verneområder. Som navnet indikerer kommer japansk drivtang fra Japan, og den kom til kysten av Frankrike som blindpassasjer i forbindelse med innførsel av østers (*Ostrea edulis*). Havstrømmene har brakt tangen til Norskekysten, hvor den blant annet konkurrerer med sukkertare (*Saccharina latissima*) om plassen.

En annen gruppe organismer som

representerer en stor potensiell (og reell) fare for vårt biologiske mangfold er insekter. Dette er en særdeles tallrik organismegruppe som det er vanskelig å ha oversikt over, ikke minst fordi de ofte er meget små. Noen eksempler på insekter som har blitt innført til Norge, som regel som blindpassasjerer sammen med ulike andre produkter, er harlekinmarihøne (*Harmonia axyridis*), søramerikansk minerflue (*Liriomyza huidobrensis*), amerikansk blomstertrips (*Frankliniella occidentalis*), og sibirsk edelgranlus (*Aphrastasia pectinatae*). Harlekinmarihøne kommer fra Asia, og har nylig blitt innført til Norge som blindpassasjer sammen med importerte hageplanter. Denne marihønen er en potensiell trussel for andre insekter, spesielt norske marihønearter, og den kan skade fruktavlinger. Søramerikansk minerflue kommer fra Sør-Amerika, og har også blitt innført til Norge som blindpassasjer sammen med importerte planter. Arten er en potensiell trussel for det biologiske mangfoldet fordi den kan angripe mange ulike plantearter. Larvene fører også til

Hagelupin (*Lupinus polyphyllus*) er en vakker plante som mange setter pris på å ha i hagen sin. Dessverre har den vært verdsatt så høyt at man har plantet den ut i stor skala i kanter langs norske veier. Resultatet er at denne Nord-amerikanske arten har spredd seg til store deler av landet. Foto: Antonio B.S. Poléo.

« Den organismegruppen som har flest fremmede representanter i Norge » er plantene

avlingsreduksjon i landbruket og tapt salgsverdi av pryddplanter. Så langt har man imidlertid klart å utrydde arten de gangene man har funnet den. Amerikansk blomstertrips kommer fra Nord-Amerika, og har blitt innført til Norge som blindpassasjer sammen med importerte planter. Det er uvisst hvilken effekt den kan ha på det biologiske mangfoldet i Norge, men den gjør stor skade i norske veksthus. Sibirsk edelgranlus kommer fra Russland og har blitt innført til Norge som blindpassasjer på importerte juletrær. Arten angriper først og fremst edelgran (*Abies sp.*), men det er uvisst om den kan representere en trussel mot vanlig gran (*Picea abies*) i Norge.

Strategier mot fremmede arter
Regjeringen har som mål å stanse tapet av biologisk mangfold innen 2010, og et viktig virkemiddel for å oppnå dette målet er å stanse, eller mer realistisk, redusere innførselen av fremmede organismer til Norge. I den forbindelse har det blitt utarbeidet en tverrsektoriell nasjonal strategi mot fremmede arter. Strategien kan lastes ned eller bestilles ved å gå inn på:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/rapporter_planer/planer/2007/T-1460-Tverrsektoriell-nasjonal-strategi.html?id=469655

Denne strategien involverer alle sektorer i samfunnet som på en eller annen måte befatter seg med levende organismer, indirekte så vel som direkte. Det er påpekt en rekke tiltak som hvert enkelt involvert departement skal prioritere å iverksette. Dette er meget positivt, men jeg er engstelig for at man i dette arbeidet ikke ser skogen for bare trær. De mange tiltakstrærne kan lett skygge for problemskogen!

Som nevnt er det mange organismer som innføres til nye områder som ikke takler de nye utfordringene som de nye miljøene representerer. Disse organismene er altså ikke noe problem. Her er det imidlertid viktig å være særdeles oppmerksom på en viktig

ting, nemlig at det kan ta lang tid før en organisme begynner å spre seg for alvor etter at den har blitt innført. Et godt eksempel på dette er platanlønnen, som ble innført allerede på 1700-tallet til Norge, men som først begynte å dukke opp utenfor parker og hager rundt 1900. Siden da har den imidlertid vært i sterk spredning og i dag finnes den langs hele kysten i Sør-Norge, og har mange steder blitt et dominerende treslag. For platanlønnen sin del tror man at klimaendringer og endret arealbruk etter hvert har hjulpet arten ut av "startgropen". Dette understreker et viktig poeng når det gjelder fremmede organismer – nemlig at man i prinsippet må se på alle som potensielle trusler mot det stedegne biologiske mangfoldet fordi man aldri kan vite hva som kan endre seg i fremtiden og dermed bidra til at fremmede organismer som ikke har utgjort noe problem kan utvikle seg til å bli det.

Den viktigste, og eneste, strategien som virkelig virker i kampen mot fremmede organismer er å ikke innføre dem – i ytterste forstand ikke flytte på dem. Det siste er svært vanskelig å unngå helt fordi mange fremmede organismer kommer som blindpassasjerer til landet uten at vi oppdager dem før de dukker opp et eller annet sted. Insekter kan for eksempel komme inn som larver som lever inne i plantedeler eller treverk. Disse ser man ikke før de dukker opp som flygende voksne individer. Planter kan på samme måte komme inn som frø gjemt i jord. *Gyrodactylus salaris* kom for eksempel som små usynlige parasitter gjemt på finnene til lakseunger. Gjennom streng kontroll og restriktive importbestemmelser kan vi imidlertid gjøre mye for å redusere omfanget av fremmede organismer som innføres til Norge. Det er derfor her ressursene bør settes inn med full tyngde. Politikk og tollvesen må styrkes når det gjelder kunnskap om fremmede organismer, potensielle innførselsmedier og innførselsveier, og gis tilstrekkelige ressurser til å jgen-

nomføre effektive kontroller.

Dersom vi ikke vinner kampen ved første skanse, altså ved å hindre innførselen, vil som regel kampen være tapt. Heldigvis har vi noen eksempler på at bekjempelse av fremmede organismer kan være effektivt, men det er som regel når innførselen har blitt oppdaget tidlig og organismen det er snakk om enda ikke har klart å spre seg i særlig grad, eller rukket å ta steget ut i naturen. Søramerikansk minerflue har for eksempel blitt påvist flere ganger i norske veksthus, og utryddelse har blitt satt i verk umiddelbart. Så vidt vi vet har det lyktes å unngå videre spredning av fluen så langt. Bekjempelse representerer derfor etter mitt syn andre skanse i forsvarsverket mot fremmede organismer.

Når jeg sier at kampen vil være tapt dersom vi ikke klarer å hindre selve innførselen og etableringen i norsk natur, er det fordi at når en fremmed organisme har klart å komme seg inn i landet og ut i naturen, er det særdeles vanskelig, og som regel ekstremt kostbart å utrydde den. Det betyr ikke at man skal droppe tiltak mot fremmede organismer i norsk natur, men man må være klar over at den kampen man da setter i gang nesten alltid vil være en kamp for å begrense organismens spredning eller skadevirkning. Det er prisverdig dersom målet er å utrydde organismen, men det er naivt å tro at dette skal lykkes bare man definerer hvilke ansvar ulike sektorer i samfunnet har og hvilke tiltak som må iverksettes. Det må enorme ressurser til, både til selve bekjempelsen og til forskning for å utvikle metoder som er effektive og samtidig skånsomme mot det opprinnelige biologiske mangfoldet. Faren for at selve tiltaket blir en like stor trussel mot det biologiske mangfoldet som organismen man ønsker å bli kvitt er som regel også alltid tilstede. Et godt eksempel på dette har kampen mot *Gyrodactylus salaris* vært. Til å begynne med ble kampen mot denne parasitten ført gjennom rotenonbehandling av norske laksevassdrag. Rent

« Enda er ikke kampen mot parasitten vunnet, og vi vet ikke hvor mye av det biologiske mangfoldet i norske vassdrag vil lide på veien frem mot en total utryddelse »

biologisk sett er det liten tvil om at denne kampen har hatt mer negativ effekt på det biologiske mangfoldet enn parasitten selv. I de siste årene har man tatt i bruk aluminium mot *G. salaris*, og denne metoden er langt mer skånsom enn rotenonmetoden selv om den helt sikkert ikke er uten bivirkninger. Det er forfatteren av denne artikkelen som la grunnlaget for å ta i bruk aluminium mot *G. salaris*, og jeg vil understreke at det ligger mange års forskning bak. Enda er ikke kampen mot parasitten vunnet, og vi vet ikke hvor mye det biologiske mangfoldet i norske vassdrag vil lide eller gå tapt på veien frem mot en total utryddelse. Ved tredje skanse må derfor kampen mot fremmede organismer styres av langsiktige mål og strategier, og med det for øyet at kampen som oftest ikke vil lede til utryddelse, men snarere til begrensning.

Kort oppsummert må kampen mot fremmede organismer kjempes på tre fronter, hvor den første og viktigste er stans av innførsel. Den andre er umiddelbar utryddelse så fort en fremmed organisme oppdages, mens den tredje er å begrense skadevirkninger og videre spredning av fremmede organismer som har etablert seg i norsk natur.

Svarteliste

Ved siden av reduksjon og fragmentering av leveområder regnes spredning av fremmede organismer som de største truslene mot biologisk mangfold på kloden vår. I Norge har fremmede organismer store effekter på mange økosystemer, og de representerer store økonomiske tap og kostnader. Vi har i denne artikkelen sett på mange fremmede, men velkjente, organismer og hvordan de påvirker og truer det biologiske mangfoldet i norsk natur. De økonomiske konsekvensene overlater jeg til andre å utdype, men man trenger ikke ha så veldig livlig fan-

tasi for å se for seg at skadevirkninger og bekjempelse koster oss dyrt, og at fremtidig innsats mot problemet vil måtte følges av store pengebevilgninger. En kontinuerlig økende grad av globalisering gjør det derfor tvingende nødvendig med mer kunnskap om fremmede organismer og deres biologi. Et første skritt i denne retningen er Artsdatabankens utarbeidelse av den såkalte "svarteliste", nærmere bestemt Norsk svarteliste 2007, som ble utgitt 31. mai i år. Svarteliste kan lastes ned eller bestilles ved å gå inn på:

<http://www.artsdatabanken.no/Article.aspx?m=172&amid=2581>

Norsk svarteliste 2007 er i likhet med Norsk Rødliste 2006 (se side 20-23) meget nyttig lesning og et "must" å ha for alle som arbeider med biologisk mangfold, herunder miljøkriminalitet i Norge.

Målet med arbeidet som har ligget bak utarbeidelsen av denne listen har vært å gi en så fylldig oversikt som mulig over fremmede organismer som er påvist i Norge, og å utvikle metoder for å gjennomføre risikovurderinger. Når man skal vurdere hvilken risiko en fremmed organisme representerer har Artsdatabanken rettet søkelyset

mot spørsmål om organismen kan påvirke naturlige leveområder eller økosystemer, om de kan påvirke stedeegne arter, om de kan påvirke den genetiske sammensetningen hos stedeegne arter, og om de kan være bærere eller smittespredere for sykdommer og parasitter. Dette er gode og fornuftige mål, men sett i lys av hvilken kamp som kanskje er den viktigste av dem alle, nemlig å hindre spredning (innførsel), savner jeg risikovurderinger knyttet til selve risikoen for at ulike fremmede organismer blir introdusert i norsk natur. Med andre ord hvilket trusselbilde fremmede organismer representerer for norsk natur. Det er ikke nødvendigvis Artsdatabanken som må ha dette ansvaret, i hvert fall ikke alene, men det er meget viktig at dette trusselbildet fremkalles og at det i sin tur knyttes til de risikoer som de ulike organismene representerer dersom de plutselig skulle befinne seg i vår natur. Poenget er til syvende og sist at dersom regjeringens strategi mot fremmede organismer skal ha noe for seg må nettopp dette trusselbildet få økt oppmerksomhet og legges til grunn for det videre arbeidet i kampen mot fremmede organismer i norsk natur.

Forsiden til "Norsk svarteliste 2007". Rapporten kan lastes ned på <http://www.artsdatabanken.no/Article.aspx?m=172&amid=2581>

Miljøkrim gav tre års fengsel

►►► Den 59 år gamle tidligere eieren av avfallshånderingsbedriften Petro Oil i Kragerø, ble etter 8 ukers hovedforhandling i Agder lagmannsrett idømt en straff av fengsel i 3 år, rettighetstap i 5 år og inndragning av 4 millioner kroner. Bedriftseieren anket saken til Høyesterett, men trakk anken kun to dager før saken skulle behandles av Høyesterett i mars i år. I denne saken er det først og fremst miljøet som har tapt ved

Av førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland, Økokrim. Foto: Politietterforsker Knut Arnold Rørholt, Telemark politidistrikt

Han ble ved Agder lagmannsretts dom av 30. mars 2006 dømt for bedragerier bl.a. i forbindelse med håndtering av refusjonsolje og salg av spillolje, økonomisk utroskap, en rekke brudd på forurensningsloven, falsk forklaring og brudd på regnskapsloven. Han anket dommen i sin helhet til Høyesterett, mens påtalemyndigheten motanket over straffutmålingen og et forhold vedrørende lovanvendelsen. Høyesteretts kjærmålsutvalg besluttet at anken over straffutmålingen, inndragningen og påtalemyndighetens anke over lovanvendelsen skulle behandles. To dager før saken skulle behandles i Høyesterett, trakk domfelte sin anke og dermed falt påtalemyndighetens motanke bort. Ankesaken ble dermed hevet. Anken ble trukket til tross for at den tidligere bedriftsleder både i tingretten og lagmannsretten har nektet ethvert kjennskap til de alvorlige forholdene saken omfattet. Det er nærliggende å anta at han trakk anken fordi han innså at det var store muligheter for å få strengere straff i Høyesterett. At saken først skulle behandles av Høyesterett ett år etter lagmannsrettens dom skyldtes først og fremst at forsvarer brukte lang tid på sitt støtteskriv til anke og i tillegg fikk utsatt saken med 6 uker.

Anonymt brev

Mannen var daglig leder, styreformann og majoritetseier i en avfallshånderingsbedrift i Kragerø. Virksomheten hans hadde oppdrag bl.a. for oljeselskap og drev med kjøring, innsamling og håndtering av spesialavfall, hovedsakelig spillolje og oljeemulsjoner, men også bl.a. fotokjemikalier. Hele saken startet på bakgrunn av et anonymt brev som ble sendt Statens forurensningstilsyn (SFT). Kragerø politistasjon valgte å undersøke nærmere de alvorlige påstandene, som ble fremsatt i brevet. På bakgrunn av disse undersøkelser ble det besluttet å iverksette etterforskning. I starten bisto Økokrims miljøteam Telemark politidistrikt i etterforskningen. Etter ca 1 års etterforskning overtok Økokrim saken, og en etterforsker fra Telemark politidistrikt fortsatte å arbeide med saken sammen med Økokrim.

Bedrageri

Den daglige lederen ble dømt for grovt bedrageri (straffeloven § 270, jf. § 271) overfor SFT, idet han hadde misbrukt refusjonsordningen for spillolje. Han hadde sendt anmodninger om refusjon til Norsk kompetansesenter for avfall og gjenvinning (Norsas) på uriktig grunnlag. Dette førte til at SFT

utbetalte til sammen ca. 19 millioner kroner og dermed ble påført tap eller fare for tap. Retten fant det bevist at handlingene var forsettlig og at formålet var å oppnå uberettiget vinning. Mannen ble øg dømt for grovt bedrageri mot flere kunder, idet han hadde levert spillolje som holdt en annen kvalitet enn det som var opplyst i uriktig vedlagt dokumentasjon. De forholdene der farlig avfall ble blandet med spilloljen, medførte også tap, eller fare for tap, for de bedriftene som kjøpte denne "spilloljen", som ikke er lett målbar i kroner og øre. Det gjelder produksjonsstans, lavere brennverdi, dårligere kvalitet på produktene, merkostnader til reparasjoner, fare for overskridelse av bedriftens egen tillatelse fra SFT og fare for tap av omdømme.

Forurensningsloven

Dommen omfatter også falsk forklaring (straffeloven § 166) til SFT. Dessuten ble mannen dømt for brudd på forurensningsloven § 78 første og andre ledd fordi han hadde forurenset det lokale kloakknett og Kilsfjorden med oljeholdig og kjemikalieholdig vann. Dette førte bl.a. til at en lokal barneskole ble stengt i noen dager på grunn av utvikling av farlig gass. Videre ble han i medhold

av forurensningsloven dømt for ulovlig lagring av spesialavfall og for levering av farlig avfall som ble innblandet i den spilloljen han solgte til forbrenningsanlegg.

Brudd på regnskapslovgivningen

Han ble også dømt for brudd på regnskapslovgivningen, idet han oppgav uriktige opplysninger i selskapet sine årsmeldinger om at virksomheten ikke påvirket det ytre miljøet. Dette gjorde han for å skjule ulovelige handlinger. Det er første gang noen er dømt for denne typen brudd på regnskapsloven. Under hovedforhandlingen mente påtalemyndigheten dette straffutmålingsmessig måtte bedømmes tilsvarende som for annen uriktig informasjon i regnskapet og at det ikke isolert sett kun skulle medføre bøtestraff slik lagmannsretten mente. En argumenterte her bl.a. for at domfelte sørger ved slik mangelfull informasjon i styrets årsberetning for at det ikke oppdages. Han er på denne måten med å skjule forurensning og når omverden leser årsberetningen kan de unnlate å nærmere undersøke hvorvidt bedriften forurensrer.

Straffutmålingen

Lagmannsretten hevet tingrettsens straff på 2 års fengsel til 3 års fengsel, og la stor vekt på allmennpreventive hensyn. Retten viste til at saken gjelder langvarige, gjennomtenkte og systematiske lovbrudd.

Straffen synes allikevel å være for lav og saken synes dessverre å vise at forurensningskriminalitet er et område der domstolene fremdeles vegrer seg for å anvende fengselsstraff av noen varighet.

Domfelte drev en virksomhet innenfor avfallshåndtering, hvor de som leverer avfallet betaler relativt dyrt for det og gjør det i den tro at det blir håndtert på en forsvarlig måte. Dette er en sterkt økende bransje med mulighet for betydelig økonomisk vinning på bekostning av miljøet. Forbruksveksten har også gitt økt mengder avfall, herunder farlig avfall. Samtidig har vi fått økt kunnskap om stoffers farlighet, f.eks PCB. Dette er et område der regelverket stadig skjerpes både i Norge og utlandet. Skjerping av regelverket fører til at fristelsen til å velge lettvinne løsninger, f.eks å

gjøre som domfelte ved å slippe det ut i kloakken, i fjorden, levere det på den lokale fyllingsplass eller blande det med annet avfall klart er til stede. Alle synes det er alvorlig når en ser død fisk renne nedover en elv eller at skogen dør rundt en bedrift. Slike åpenbare og synlige konsekvenser må imidlertid ikke bli eneste målestokk for hvor alvorlig en forurensnings-sak er. Utslipp av enkelte kjemikalier vil en først se virkningen av om mange år. En må således også vurdere straffutmålingen ut fra hvilke kjemikalier som er sluppet ut, fordi en del skadelige stoffer opphopes i levende organismer og kan deretter gi svært langvarige følger. Den strafferettslige håndhevelse må bidra til at vernet blir effektivt og tilstrekkelig. Dette er også et område der oppdagelsesrisikoen er lav og når enkelte aktører i avfallsbransjen tar ulovlige snarveier som i denne saken må det være straffeskjerpende at slik praksis virker konkurransevridende i forhold til andre aktører som driver innenfor loven. Det er derfor allmennpreventivt viktig at det reageres strengt ikke minst når et hovedmotiv for lovbruddene er økonomisk vinning.

Det var ved denne bedriften i Kragerø en 59 år gammel mann, hovedaksjonær, styreleder og daglig leder behandlet spesialavfall. Han ble dømt for grove bedragerier mot Statens Forurensningstilsyn og spillolje-kunder, og for en rekke brudd på forurensningsloven, samt andre lovbrudd, til fengsel i 3 år, inndragning av 4 millioner kroner og rettighetstap.

Kommune bøtlagt

Kragerø kommune vedtok i vår et forelegg fra Økokrim på 250.000 kroner for overtredelse av forurensningsloven.

Bakgrunnen for forelegget var at en eller flere ansatte i kommunen i fra 1998 til våren 2002 tillot at bedriften Petro Oil AS i forbindelse med behandling av farlig avfall, ved en rekke anledninger slapp ut betydelige mengder hovedsakelig prosessvann direkte ut i Kilsfjorden og uten at kommunen hadde oversikt over hvilke miljøgifter som kunne bli sluppet ut. Dette tillot kommunen til tross for at slik tillatelse eventuelt skulle vært gitt av Statens forurensningstilsyn. Videre leverte Petro Oil AS ved en rekke anledninger en betydelig mengde farlig avfall på den kommunale søppelfyllingen til tross for at kommunen ikke hadde tillatelse til å ta imot farlig avfall og det ble ikke foretatt noen kontroll og/eller tilstrekkelig kontroll fra kommunens side på hva bedriften leverte. Saken viser bl.a. viktigheten av at kommunene har tilstrekkelig oversikt og kontroll på hva som de mottar av avfall.

Bilde av Kilsfjorden.

Bedriftseieren ble også dømt for brudd på forurensningsloven fordi han hadde forurenset Kilsfjorden med oljeholdig og kjemikalieholdig vann. Utslipp på kloakkledningen førte også til at en lokal barneskole ble stengt i noen dager på grunn av utvikling av farlig gass.

Bildene til høyre: I disse containerne og tankvogna ble bedriftseieren dømt for ulovlig lagring av spesialavfall.

Oljeforurensning

Av Gunnar Stølsvik, jurist og seniorrådgiver, Kystvatsjefens stab

Under Kystvaktens patruljer i våre havområder og kystnære strøk er det ikke uvanlig at det blir oppdaget oljesøl. Hvis det foreligger mistanke om straffbare forhold har Kystvakten hjemmel til å innlede etterforskning av denne typen kriminalitet med hjemmel i kystvaktloven.

Den 5. januar 2007 ble det av Kystvaktskipet KV Titran syd av Kristiansund oppdaget oljesøl som kom ut av bukta ved Kristvik på Averøy. Oljeflaket som hadde en størrelse på ca 100X600 meter gikk i en stripe inn mot et norsk skip som lå til kai. Oljeforurensningen kom tilsynelatende fra skipet og undersøkelser om bord og på sjøen ble iverksatt. Etter nærmere undersøkelser og etterforskning ombord på skipet fant bordingslaget fra KV Titran årsaken til utslippet. Maskinistene hadde skiftet olje på hovedmotoren og deretter kjørt lensevannseparatoren med det resultat at oljeholdig vann gikk overbord. Rapport ble oversendt Sjøfartsinspektøren i Trondheim for ytterligere etterforskning og eventuelle forføyninger overfor skip og mannskap.

Kystvakten ønsker å holde et høyt fokus på havforurensning og det gjøres i samarbeid med flere etater. Kystvakten har gjennom samarbeid med andre statlige etater en viktig rolle i rednings- og miljøberedskapen på kysten. Kystvakten leier, i samarbeid med Kystverket, et fly som overvåker havområder for blant annet å oppdage oljeutslipp. Flyet er utstyrt med spesialutstyr for å kunne oppdage oljeforurensning. I tiden fremover er det planlagt å intensivere og drive mer målrettet overvåkning av bestemte områder langs kysten både ved hjelp av fly og båter.

Mange av Kystvaktens fartøyer har oljevernutstyr plassert om bord, og to av Kystvaktens fartøyer inngår i den statlige slepeberedskapen. Det

er et meget tett og godt samarbeid med Kystverkets beredskapsavdeling og Kystvaktens fartøyer. Disse fartøyene har oljevernutstyr om bord og har en viktig rolle i den operative beredskapen mot oljesøl. Oljevernutstyret eies av Kystverket, men blir operert og brukt av Kystvaktens personell. Alle fartøyer som har oljevernutstyr plassert om bord, deltar årlig på flere øvelser hvor utstyret blir testet i full skala. Fartøyene har utført ordinær kystvaktpatrulje samtidig som de har ivarettatt slepeberedskapen. Dette er også et viktig bidrag til å hindre grunnstøtninger og eventuelle oljeutslipp fra skip som er i havsnød.

Vrak utgjør også en potensiell forurensningstrussel og Kystvakten har innarbeidet rutine på å kontrollere kjente vrak for forurensningsfare og eventuelle oljeutslipp.

Taubanen i Longyearbyen

- lovbrudd og restaurering

► ► ► Nylig har det fredete taubaneanlegget i Longyearbyen på Svalbard vært årsak både til straffe-reaksjoner for kulturminnekriminalitet og til en unik restaureringsaksjon.

Av førstestatsadvokat Rune Bård Hansen, Økokrim. Foto: Arild Lyssand, Sysselmannsførstebetjent, Sysselmannen på Svalbard

Entreprenør og kommune bøtelagt for taubanerassering

Frem til lastebilene overtok i 1987 ble kullet fra gruvene i fjellet rundt Longyearbyen fraktet til taubanesentralen i byen med kibber (stålvogner) som gikk på kabel støttet opp av taubanebukk-er. Det er 6 slike baner som i sin tid fraktet kull fra like mange gruveanlegg. Disse taubanene er unike kulturminner i Norge og de som ikke var legalfredet (eldre enn 1946) ble vedtaksfredet av riksantikvaren i 2003.

Banen som ble kalt "2 a" gikk nærmest tvers over byen fra graven med samme navn. Banen ble kjøpt fra det nedlagte Salangen Bergverk i Troms og fraktet til og montert i Longyearbyen sommeren 1920. Taubanen var i drift frem til 1937, da den nye gruve "2 b" overtok for "2 a". Det er stort sett bare rester igjen etter denne banen i dag, og midt i Longyeardalen, som deler byen i to, er det bare fundamentene av taubanebukkene som fremdeles står igjen. Disse fundamentene er imidlertid viktige for kunne forstå taubaneanleggets tidligste historie og funksjon.

Sommeren 2005 arbeidet entreprenørselskapet Leonard Nilsen & sønner med å dose i elvetraséen gjennom Longyearbyen for å forhindre at elva skulle finne nye løp og forårsake skader i byen. Arbeidet ble utført på oppdrag for Svalbard Samfunnsdrift AS, selskapet som hadde ansvaret for ivaretagelse av infrastrukturen i Longyearbyen. Under arbeidet løsnet en maskinkjører en del av et fundament til en taubanebukk og flyttet det til siden med gravemaskinen i hensikt å lette arbeidet med dosing av løsmassene på stedet. Dette var et brudd på svalbardmiljøloven § 42 som bestemmer at det er forbudt å skade eller skjemme et kulturminne på noen som helst slags måte.

Fundamentet var avmerket med "Rune – R" (tegnet for kulturminner) i gjeldende arealplan for Longyearbyen. Svalbard samfunnsdrift vedtok som foretak et forelegg på kroner 25 000 for ikke å ha informert entreprenøren tilstrekkelig grundig om at arbeidet i elveleiet bare kunne skje under hensyn til de fredete kulturminnene i området, slik at disse ikke skulle skades.

Sysselmannen utstedte i tillegg et forelegg på 10 000 kroner til Leonard Nilsen & sønner AS fordi entreprenøren ikke hadde sørget for å orientere seg tilstrekkelig nøye om fredningsbestemmelsene i området der selskapet skulle utføre arbeid. Også dette forelegget ble vedtatt. Taubanefundamentet vil bli satt på plass og reparert etter instruksjoner fra sysselmannens kulturminnerådgivere. Min erfaring er at denne saken økte folks kunnskap og interesse for taubanens historie og bevaring.

Reisning av taubanebukk – van-skeligere i 2007 enn i 1939

Påsken 2004 blåste en av taubanebukkene som tilhørte taubane "2 b" ned i en voldsom storm. Denne banen var i drift fra 1937 til 1968 og ble en del skadet 8. september 1943 da tyskerne nærmest jevnet Longyearbyen med jorden. Bukken som falt sammen var imidlertid komplett, og ble bygd i 1939. Undersøkelser viste at det nederste av treverket som i tidens løp var blitt dekket av vegetasjon hadde råtnet helt opp. Bukken ble dermed ett lett bytte for polarstor-

« To ganger mislyktes det å få bukken opp på fire ben, stokker gav etter og bukken måtte låres da den stod i fare for å knekke sammen »

mens herjinger. Den stod plassert opp mot platåfjellet over byen, og var et karakteristisk trekk i Longyearbyens "skyline". Etter lang tids diskusjon bestemte kulturminnemyndighetene derfor at det skulle bygges og reises en nøyaktig kopi av den gamle bukken, slik at banen igjen ble bortimot komplett. Sysselmannens avdeling for vedlikehold av kulturminner fikk oppgaven og det lyktes å bygge en tro kopi av den opprinnelige taubanebukken.

Langt større vanskeligheter skulle det innebære å få reist den mer enn tre tonn tunge ca. 18 meter høye bukken på stedet der den gamle hadde gitt tapt for naturkreftene. De metodene som ble brukt ved tilsvarende operasjoner i 1939 ville medføre betydelig terrengskader og stor fare for mannskap involvert i reisningsoperasjonen. To ganger mislyktes det å få bukken opp på fire ben, stokker gav etter og bukken måtte låres da det var åpenbart at den stod i fare for å knekke sammen. Mange begynte etter hvert å tvile på om det i det hele tatt var mulig å klare å reise bukken på forsvarlig måte. I begynnelsen av mai i år gjorde man et siste forsøk. Ved hjelp av den største krana som er å oppdrive på Svalbard som med fire festepunkter heist bukken meget langsomt opp, lyktes operasjonen endelig. Taubane "2 b" er igjen komplett. Den nye bukken skiller seg foreløpig ut fra de andre på grunn av at treverket er lyst. Ett års naturlig herding vil imidlertid mørkne fargen slik at bukken vil falle naturlig inn i den lange rekken av bukker som i sin tid fraktet kullet ut i dagen og mot transpor-

ten til fastlandet. Bukken er sysselmannens gave til Longyearbyen i anledning 100 års jubileet for anleggelsen av gruvebyen. Det var den amerikanske industrimagnaten John William Munroe Longyear som ved sitt selskap Arctic Coal Company startet gruve på stedet i 1906. Lokalstyreleder Kjell Mork takket for bukken ved den høytidelige overrekkelsen, men etterlyste noen baller høy til foring.

Det er for øvrig bestemt at flere av taubanene i Longyearbyen skal holdes vedlike slik at det blir mulig å glede seg over dette unike kulturhistoriske anlegget også i fremtiden.

The Art & Antiques Unit SCD6

Mission and Vision

► ► ► Oppsummering fra studiebesøk ved Metropolitan Police, London, mars 2007.

Av politioverbetjent Kenneth Didriksen, Økokrim. Illustrasjonsfoto: Ingvil Trana, Økokrim

I den pågående prosessen med å etablere politiets kompetansesenter for bekjempelse av kunst- og kulturminnekriminalitet fant vi det formålstjenelig å foreta et studiebesøk til en politienhet som allerede har rutiner og erfaring med tilsvarende arbeid. Valget falt på Art and Antiques Unit (AAU) i London som med sin organisering og profesjonalitet kler Økokrims ambisjoner.

AAU er en avdeling som sorterer under Specialist Crime Directorate i Metropolitan Police/New Scotland Yard. Avdelingen består av fire politetterforskere, derav en Detective Sergeant som leder og to kontormedarbeidere. AAU samler etterretningsinformasjon vedrørende kunstkriminalitet og leder operasjoner. De har spesialkompetanse om etterforskning av alt fra kunstforfalskning til tyveri og hvitvasking av utbytte. AAU etterforsker også enkelte egne saker. Enheten har et tett samarbeid internasjonalt og har en nøkkelrolle i enkelte Interpol-ledete prosjekter med formål å beskytte verdens kulturminnearv, deriblant objekter fra plyndring som skjedde under Gulf-krigene og invasjonen av Irak. London er på mange måter i en

særstilling som inngangsporten til Europa når det gjelder omsetning av kunst- og kulturgjenstander, både legalt og illegalt. AAU har hovedfokus på det som skjer innenfor stor-London, inkludert Heathrow flyplass, men tilbyr også tjenester til resten av landet etter anmodning.

The London stolen art database (LSAD)

AAU drifter en database med oversikt over stjålne/savnede kunst- og kulturgjenstander. Pr i dag rommer databasen beskrivelser og bilder av 55 000 stjålne gjenstander. Dette er gjenstander som ikke bare er samlet på grunnlag av verdi, men også på grunnlag av en god beskrivelse fra eierne slik at samtlige oppføringer i basen er unike og identifiserbare. Som ledd i etterforskningen gjøres deler av basen tilgjengelig for publikum på internett med link fra Metropolitan Police sin nettside: www.met.police.uk/artandantiques/ACIS_database.htm

Der presenteres det et foto av aktuell gjenstand, en kort beskrivelse samt et unikt registernummer som kan brukes ved kontakt med politiet.

Sikkerhetssamarbeid med museene

AAU initierte for en stund tilbake et tettere sikkerhetssamarbeid mellom de forskjellige museene i London og også deres samarbeid med politiet. Samarbeidet fikk navnet London Museum Security Group. Gruppen, som foruten politiet, består av sikkerhetsrepresentanter fra museene møtes fire ganger i året. Da diskuteres felles strategier for å forebygge og avsløre overtredelser i Londons museer, gallerier og bibliotek. Prosjektet innebærer blant annet at AAU, uten mer-kostnader for politiet, har satt fokus på økt rekruttering av polititjenestemenn som kan bistå AAU med uniformert synlighet ved objekter med høy trusselfaktor. Museene har også internt og seg imellom blitt mer bevisst på sikkerhetsrutiner og metoder. Ifølge AAUs leder har antallet registrerte tyverier/forsvinninger fra museene, og forsøk på dette, sunket merkbart etter at prosjektet ble iverksatt.

Sikring og oppbevaring av beslag
AAU får gjennom sitt arbeid befatning med til dels svært sjeldne og verdifulle kunst- og kulturminneobjekter. Ved beslag er det,

« Under vårt besøk ved et av politiets lagerrom hos Christie's ble det bl.a. oppbevart arkeologiske oltidsfunn fra Assyria og dolker og sølvgjenstander fra romertiden »

tilsvarende norsk straffeprosess, politiet som er ansvarlig for objektets sikkerhet i beslagsperioden. AAU leier derfor lagerlokale hos auksjonsfirmaet Christie's sentralt i London. Dette er en bygning med maksimal sikkerhet, spesielt konstruert for oppbevaring av verdifulle gjenstander. Firmaet tilbyr en definert sikkerhetsstandard som de kaller CFASS (Christie's Fine Art Security Services) og har beredskap mot alt fra tyverier til brann. Det tilbys en stor grad av diskresjon og konfidensialitet. Under vårt besøk ved et av politiets lagerrom hos Christie's ble det oppbevart blant annet arkeologiske oltidsfunn fra Assyria og dolker og sølvgjenstander fra romertiden. Den høye graden av sikkerhet som ble tilbudt hadde medført at også org. krim-enheten ved Metropolitan Police hadde leid et lokale ved Christie's for oppbevaring av et større beslag i en økonomisk straffesak.

Art Loss Register

Ved besøk hos Art Loss Register (ALR) fikk vi en innføring i deres rolle og arbeidsmetoder ved tyveri og omsetning av stjålne kunstgjenstander. ALR er verdens største private database for savnet og stjålet kunst, antikviteter og samleobjekter. ALR tilbyr registrering av objekter, søk og avdekking for privatpersoner, kunstbransjen, forsikringsselskaper og politi over hele verden. ALR yter disse tjenestene ved hjelp av spesialutviklet IT-teknologi. I tillegg er de ansatte utdannede kunsthistorikere.

Staben er bygd opp slik at den har kompetanse på mange språk så vel som de forskjellige kunstretingene (moderne kunst, klassisk kunst, antikviteter osv) ALR benytter registreringssystemet Object ID. Økokrim har avtale med ALR om søketjeneste i konkrete saker som norsk politi arbeider med.

Anbefalinger for videre arbeid

The Art and Antiques unit anbefalte avslutningsvis norsk politi, med bakgrunn i våre utfordringer, å bygge opp en kompetanseavdeling for bekjempelse av kunst og kul-

turminnekriminalitet. Avdelingen bør, etter anbefaling, ha minimum to faste stillinger og det bør etableres et dataregister tilsvarende det de selv disponerer. Nedbygging av etatsgrenser mellom relevante aktører i kunst- og kulturbransjen ble også vektlagt.

Kunst- og kulturminnekriminalitet er grenseoverskridende og effektiv bekjempelse betinger at etterforskningen også baseres på internasjonalt samarbeid når det viser seg nødvendig. Alle Interpols medlemsland får jevnlig, via sine NCB, tilsendt meldinger fra Interpol-systemet. Det ble anbefalt at Norge lager rutiner for å respondere raskt på disse. Vi ble også anbefalt i større grad å benytte oss av muligheten til å rapportere stjålne kunstgjenstander til Interpol slik at disse da blir lagt til basen "Stolen Works of Art".

The Arts & Antiques London Stolen Art Database (LSAD)

Bildet er fra politiets lagerrom hos Christie's og viser dolker fra romertiden.

Kamp mot ulovlig inn- og utførsel av kulturgjenstander

Av seniorrådgiver Cecilie Knudsen, Kultur- og kirkedepartementet. Illustrasjonsfoto.

Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in case of Illicit Appropriation avholdt sin 14. sesjon i UNESCO Paris 5. og 6. juni 2007. Norge er ikke medlem i komitéen, men Kultur- og kirkedepartementet møtte med en observatør. Under konferansen ble det orientert om viktige tiltak og forholdsregler som bør tas i kampen mot ulovlig innførsel og utførsel av kulturgjenstander og for tilrettelegging av tilbakelevering av kulturgjenstander til opprinnelseslandet.

Nedenfor følger en oversikt over de viktigste tiltakene som er igangsatt.

Nytt fra UNESCO

1. Håndbok om rettslige og praktiske forholdsregler i kampen mot "trafficking" av kulturgjenstander (Legal and Practical Measures against illicit trafficking in cultural property) e-post: ins.culture@unesco.org

2. UNESCO Cultural Heritage Laws database. Basen ble etablert i 2003, men har nylig gjennomgått en rekke forbedringer. Hvert enkelt land vil kunne legge inn egen lovgivning, søkemulighetene er betraktelig forbedret og sikkerhetssystemet er oppgradert slik at det ikke vil være mulig for uvedkommende å gjøre endringer i dokumenter.

Basen gjør kulturminnelovgivningen i alle medlemslandene lett tilgjengelig. Basen er et viktig verktøy i kampen mot ulovlig utførsel og innførsel og for tilrettelegging av tilbakelevering av kulturgjenstander til opprinnelseslandet.

Informasjon som er tilgjengelig:

- medlemslandenes kulturminnelovgivning med tilhørende forskrifter er tilgjengelig
- landenes eksportsertifikat legges i basen
- kontaktpersoner og nyttige institusjonsadresser i medlemslandene legges ut

- nyttige linker og offisielle nettsider.

Adressen til basen er:
www.unesco.org/culture/natlaws

3. Object-Id er et enkelt system for registrering av opplysninger og informasjon om kulturgjenstander. Systemet er utarbeidet for å hjelpe museer, kommuner, kirker og andre institusjoner med registrering av informasjon. Slik blir arbeidet med ettersøking og retur av kulturgjenstander enklere.

Object-Id er en minimumsstandar som er svært enkel å bruke. Et skjema gir oversikt over ni id-kategorier som skal fylles ut: type gjenstand, materiale og teknikk som er brukt, vekt og mål, inskripsjoner og merking, spesielle kjennetegn, tittel, beskrivelse av motivet, periode og kunstnerens navn. (Les mer om Object-Id på side 48).

Skjemaet er tilgjengelig på www.icom.museum/object-id/checklist.html.

Fradømmelse av jaktrett - rettighetstap

3. januar i år sendte riksadvokaten ut brev som omhandler innskjerping av rutiner for melding om rettighetstap etter straffeloven § 29 når endelig dom foreligger, jf påtaleinstruksen § 5-6. Enkelte jegere klarer i praksis å unngå fradømmelse fordi Jegerregisteret mottar melding fra politiet flere måneder/år for sent, eller at saker ikke oversendes overhodet. Jegerregisteret bør motta dommen umiddelbart når den er rettskraftig.

Dom i straffesak på tilbakeføring av ulovlige tiltak i strandsonen

I en artikkel i Tidsskrift for strafferett nr. 1/2007 skrevet av politiadvokatene Henrik Horn og Thomas Skjelbred ved Økokrim mener at en i større utstrekning må få dom i straffesaken på at et ulovlig tiltak i strandsonen skal tilbakeføres. Etter deres mening er manglende tilbakeføring av de ulovlige tiltakene et stort problem. I artikkelen redegjør de nærmere for hvordan politiet og påtalemyndigheten ved bruk av straffeprosessloven § 3 kan bidra til tilbakeføring av ulovligheter i blant annet strandsonen.

Miljøsaker til behandling i Høyesterett

I løpet av høsten skal Høyesterett behandle flere miljøsaker. Det gjelder Hålogaland lagmannsretts kjennelse av 6. februar 2007 som dreier seg om tolkning av forskrift

om rapportering m.v. ved fiske i Svalbards territorialfarvann. Videre skal straffutmålingen mot et foretak i en forurensningssak behandles. Foretaket ble ved Borgarting lagmannsretts dom av 18. april 2007 dømt til en bot på 1,2 millioner kroner for å ha sluppet ut i ammoniakk i Sandvikselva i 2005. Dette førte til at 700 kilo laks og ørret døde. Også lovanvendelse i en arbeidsmiljøsak skal behandles. Det er Frostating lagmannsretts dom av 2. mai 2007. Saken gjelder straffansvar for foretak og ansatte etter dykkerulykke med dødsfølge. Spørsmålet er bl.a. om unntaket i arbeidsmiljøloven § 2 nr. 2 om sjøfart får anvendelse slik at det ikke kan straffes etter arbeidsmiljøloven § 85 og bl.a. dykkerforskriften gitt i medhold av loven. Også en snøscootersak, Agder lagmannsretts dom av 2. mars 2007, skal behandles. Det gjelder spørsmålet om uaktsomt drap ved bruk av snøscooter ved å overlate kjøring til beruset person. Miljøkrim kommer tilbake til sakene.

Bot for eksport av brukte kjøleskap

Økokrim har ilagt en person bosatt i Oslo en bot for forsøk på eksport av brukte kjøleskap til Nigeria. Kjøleskapene inneholdt ozonnedbrytende KFK-gasser. I oktober 2005 gjennomførte tysk politi en grenseoverskridende avfallskontroll på havna i Hamburg. I en norskregistrert Mitsubishi varebil oppdaget de i bilens lasterom to brukte kjøleskap med kjølemediet R12 som blant annet inneholder ozonnedbrytende KFK-gasser. Statsadvokaten i Hamburg anmodet om at Norge overtok straffeforfølgningen og Riksadvokaten besluttet at Økokrim skulle etterforske og påtalebehandle saken. I henhold til produktforskriften er det ulovlig å eksportere produk-

Dieselutslipp gav bot på 100.000 kroner.

Torsdag 11. august 2005 i Sandnes, rant det ut flere hundre liter dieselolje fra en tank med kapasitet på 6000 liter tilhørende et selskap. Dieseloljen rant ned i en overvannssluk, gjennom (en) overvannsledning(er), ut i en bekk og til slutt ut i sjøen. Utslipet førte til fiskedød og tilgrising i området. For forholdet ble selskapet ilagt en bot for overtredelse av forurensningsloven på 100.000 kroner. *(Rogaland politidistrikts sak)*

Bøtlagt for å ha gitt tillatelse til motorferdsel i utmark

På egen utmark i Sandnes tillot og leide grunneieren ut et større område til personer som drev med organisert motorferdsel med terenggående kjøretøy til tross for at han var kjent med at dette var ulovlig. Grunneieren har vedtatt et forelegg på 10.000 kroner for overtredelse av motorferdselsloven § 13 jf. § 3. Inntjent leie på 20.000 kroner ble også inndratt. *(Rogaland politidistrikts sak)*

ter og utstyr som inneholder KFK - gasser. Det var en person bosatt i Oslo som ønsket å eksportere kjøleskapene og endelig destinasjon var Lagos i Nigeria. Han ble av Økokrim statsadvokatembete ilagt et forelegg på 7000 kroner for overtredelsen. Det ble ved botens størrelse lagt vekt på at vedkommende hadde lav inntekt. Forelegget ble vedtatt. Til nå foreligger det få avgjørelser hvor personer er blitt straffet for denne type overtredelse. At mindre, brukte varebiler og containere fylles med utrangerte hvitevarer, brukte bildekk og andre brukte/ødelagte gjenstander og eksporteres til Afrika, Asia og Midt-Østen synes derimot å være et økende problem.

En av tre ansatte får ikke opplæring i kjemikaliehåndtering

Arbeidstilsynet har anslått at det i Norge årlig dør rundt 800 personer som følge av kjemikaliepåvirkning. De ansatte har i ett av tre tilfeller ikke fått opplæring i hvordan de kan beskytte seg mot kjemikalier. Dette betyr at arbeidstakerne ikke vet hvilken risiko de utsetter seg for når de håndterer eller puster inn helsefarlige stoffer. Mange tar derfor ikke nødvendige forholdsregler. Arbeidstilsynet har over tre år gjennomført en kjemikaliekampanje med rundt 2100 tilsyn og funnet ut at så mange som 75 % av de aktuelle virksomhetene ikke har gjennomført risikovurdering og heller ikke laget noen handlingsplan basert på dette.

Mange små virksomheter bryter regelverket

Fylkesmannen og SFTs kontroll i fjor av 340 verksteder, rense- og virksomheter i plast- og gummiindustrien viser at mange virksomheter håndterer kjemikalier og farlig avfall for dårlig. Forurensningsmyndigheten er ikke fornøyd med resultatene og starter en ny landsomfattende kontrollaksjon i de samme bransjene. Mange industrivirksomheter følger ikke regelverket for håndtering av farlig avfall. Fjorårets aksjon viste at nesten halvparten av virksomhetene ikke lagret farlig avfall forsvarlig eller hadde rutiner for hvordan dette avfallet skulle håndteres. Hele 20 % hadde ikke oversikt over eget avfall eller kunnskap om hvordan dette skulle håndteres.

"Trafikklys" i verneområdene

Direktoratet for Naturforvaltning utvikler nå et system for å overvåke tilstanden i verneområdene. Ved hjelp av konkrete bevaringsmål skal det måles om tilstanden i verneområdene er slik vi ønsker at den skal være.

Bevaringsmålene skal angi hvilke kvaliteter naturtyper og arter må ha for at vi skal kunne si at de er godt nok bevart. For en naturtype kan slike kvaliteter dreie seg om at området rett og slett må ha en viss størrelse. Viktige strukturer som høyde på vegetasjon, krondekke, og forekomst av død ved er andre eksempler på slike kvaliteter. En kan også måle om utvalgte arter som er typiske for naturtypen har en livskraftig bestand i området. Resultatene skal presenteres på en enkel måte. De skal fungere som "trafikklys" for verneområdene: God tilstand markeres med grønt, der tilstanden går i en uheldig retning markeres med gult og der tilstanden er dårlig benyttes rødt.

Ta kontakt på kunstkrim

Dersom politidistriktene får melding om, eller etterforsker, kunst- eller kulturminnekriminalitet er det viktig å formidle informasjon om dette videre til Økokrim. Økokrim fikk for ett og halvt år siden formelt ansvaret for å være politiets kompetanseorgan på dette fagfeltet. I det ligger det også en oppgave med å koordinere opplysninger fra alle politidistriktene for om mulig å se om det er sammenfallende momenter som går igjen.

Kunst- og kulturminnekriminalitet som innbefatter løsøre gjenstander strekker seg ofte over flere geografiske grenser, både lokalt og nasjonalt. En samordning, om enn også med utenlandske samarbeidspartnere, kan i mange tilfeller være nødvendig for å komme til bunns i slike saker. Vi er ikke bare interessert i de store sakene, alle småsakene fra lokalmiljøet er like interessant for å få et totalbilde av kriminaliteten.

Ring Økokrim eller send melding på kunsttips.okokrim@politiet.no

Bøter for import av leker med helseskadelige stoffer

Økokrim har ilagt to selskaper fra Drammen og Ytre Enebakk bøter på henholdsvis 200.000 og 75.000 kroner for overtredelse av produktkontrollloven. Det ene selskapet hadde i 2006 importert 1380 badeleker fra Kina, og det andre hadde importert 576 baderinger, til tross for at gjenstandene innholdt for store mengder med ftalat og at de måtte forventes at badelekenes kunne anvendes som leketøy for barn under 36 måneder.

Ftalater har uheldige helse- og miljøskadelige effekter og kan være bioakkumulerende og har uheldige egenskaper som det ikke er ønskelig å eksponere småbarn for. En rekke av disse badelekenes ble deretter videregitt til privatpersoner via butikker. Grunnen var at ansatte i de to selskapene ikke undersøkte godt nok om badelekenes var omfattet av forbudet om å importere og omsette leketøy/ deler av leketøy tilsatt ftalater.

Statens forurensningstilsyn anmeldte sakene til Økokrim den 14. februar 2007. Det har fra myndighetenes side vært fokusert på å fjerne slike produkter fra markedet.

Bildet under viser et eksempel på badeleke som inneholder ftalater.
Foto: Statens forurensningstilsyn

Bryr seg lite om arbeidsmiljøloven

Bedriftsledere i norske små og mellomstore bedrifter bekymrer seg lite for om virksomheten deres følger arbeidsmiljøloven. 46 prosent av de spurte i en ny undersøkelse svarte at de ikke i det hele tatt var bekymret for om bedriften følger lover og regler i arbeidsmiljøloven. 24 prosent svarte at de i mindre grad er bekymret for dette, ifølge en undersøkelse fra analyseinstituttet Norsk Respons på oppdrag fra forsikringsselskapet TryggVesta.

Friluftsløven fyller 50 år

Direktoratet for naturforvaltning utfordret til "juridisk bursdagsfest". Det er ikke hver dag at "bursdagen" til en norsk lov blir feiret, men i juni bød muligheten seg da friluftsløven fylte 50 år. Direktoratet for naturforvaltning mente friluftsløven fortjente en feiring, og utfordret alle kommuner, bedrifter og offentlige etater til å markere jubileet den 28. juni.

I tusenvis av år har nordmenn kunnet ferdes mer eller mindre fritt i norsk natur. Den såkalte allemannsretten har sikret folk flest rett til å bruke naturen, så lenge de opptre hensynsfullt. Men i Norge er allemannsretten mer enn en rotfestet del av den norske kulturen. Gjennom friluftsløven, som kom 28. juni 1957, har Norge gått lengre enn de fleste land, og lovfestet denne retten i en egen lov. England, til sammenligning, fikk ikke en lignende lov før etter 2000.

Likevel er allemannsretten under stadig press, blant annet i strandsonen. Når friluftsløven feirer 50 år, er det en anledning både til å feire denne unike loven og til å sette fokus på utfordringer fremover.

Miljøstatus i ditt nærmiljø

Nettsiden "Miljøstatus i Norge" gir også muligheten til å finne oppdatert fakta kart og figurer og beskrivelser av sentrale miljøteama for ditt nærmiljø. Miljøstatus i fylkene finner du ved å gå inn på <http://www.miljostatus.no>, velg "Miljøstatus i fylkene" og deretter hvilket fylke du ønsker informasjon om. Miljøstatus i Norge gir deg den nyeste informasjonen om miljøets tilstand og utvikling. Tjenesten er bygd opp rundt flere hovedtema som igjen er delt inn i undertema. På de fleste temadene finner du også lenker til gjeldende lover og avtaler samt lenker til de viktigste relevante nettstedene til temaet du er inne på.

45 ÅR I UTFORBAKKE FOR HUMMEREN LANGS KYSTEN VÅR

►►► Siden 1960 har fangstene av hummer i Norge gått kraftig tilbake. Overbeskatning trekkes frem som hovedårsaken til nedgangen, og det spekuleres i om det ikke foregår en relativt omfattende svart omsetting av hummer til hoteller og restauranter, så vel som til privatfolk.

Av spesialletterforsker Antonio B.S. Poléo, Økokrim. Illustrasjonsfoto.

Situasjonen

Bestanden av hummer, eller europeisk hummer (*Homarus gammarus*), i Norge har variert fra år til år, men frem til 1960 var denne variasjonen aldri direkte urovekkende. I følge fangsstatistikkene har imidlertid hummerbestanden sunket jevnt og systematisk siden 1960 og frem til midten av 80-tallet. Etter dette har den ligget på et lavmål, og i den nye norske rødlisten for sjeldne og truede arter som ble lagt frem i fjor, sto hummeren oppført på listen som "nær truet" (mer om rødlisten på side 20-23). Det betyr at den for øyeblikket ikke karakteriseres som direkte truet eller sårbar, men at det ikke skal mye til før den blir det. Dersom vi fortsetter å fiske etter hummer utenfor fangstsesongen, særlig i sommermånedene før hummerlarvene har forlatt moren, eller fortsetter å ta opp hummer under minstemålet, vil det ikke ta mange år før arten rykker oppover på rødlisten.

Situasjonen for hummeren er spesielt urovekkende i Norge. Frem til 1960 fanget man rundt 800 tonn hummer årlig i Norge, mens man i dag ligger på rundt 50 tonn. I Storbritannia har fangstene ligget rundt 1300 tonn årlig siden før krigen, og gjør det fortsatt. I Frankrike har fangstene også vært stabile, rundt 300 tonn årlig. I Irland har derimot fangstene økt jevn og trutt, fra rundt 200 tonn årlig på 70- og 80-tallet til opp mot 800 tonn i 2004. Forsker Jan Atle Knudsen ved Havforskningsinstituttet har uttalt til Aftenposten at Norge er det landet i Europa som har forvaltet hummerbestanden dårligst. Det er derfor på høy tid at myndighetene prioriterer arbeidet med å bevare den norske hummerbestanden.

Truslene

Den store etterspørselen etter hummer er kanskje den viktigste trusselen mot arten. Hoteller og restauranter betaler godt for den

edle råvaren, og det er mye som tyder på at det foregår en relativt omfattende svart omsetting av hummer både i og utenfor fangstsesongen. I tillegg er det fristende for privatfolk å kunne servere delikatessen for familie og venner. Politiet peker ut hyttefolk og båtturister som en annen trussel mot hummeren. Politibetjent Knut Olaf Knudsen i Agder politidistrikt har uttalt til Aftenposten at ulovlig fiske etter hummer er spesielt ille i fellesferien. Han trekker frem at mange ikke kjenner til reglene, men at andre bevisst bryter loven. En annen "turist" som de senere årene har seilt opp som en potensiell og alvorlig trussel mot den norske hummerbestanden er den amerikanske hummeren (*Homarus americanus*). Denne kan du lese mer om på side 25-26, om fremmede arter i norsk natur.

Aksjon

13. juli i år ble det gjennomført en stor aksjon – den største noensinne

« Den store etterspørselen etter hummer er kanskje den viktigste trusselen mot arten. Hoteller og restauranter betaler godt for den edle råvaren »

– mot ulovlig hummerfiske på sørlandskysten. Agder politidistrikt sammen med Kystvakten, Statens Naturoppsyn, Fiskeridirektoratet og Økokrim sto bak aksjonen. Aksjoner av denne typen er viktige ledd i kampen mot å bevare hummerbestanden i Norge. Videre har Fiskeridirektoratet og Havforskningsinstituttet sammen utarbeidet informasjonsmateriale for å bevisstgjøre folk både om hummerbestandens bekymringsfulle situasjon og om bestemmelsene som gjelder for fredning og fiske.

Miljøkriminalitet

Fiske etter hummer utenfor fangstsesongen er miljøkriminalitet. Førstestatsadvokat og leder for Miljøteamet hos Økokrim, Hans Tore Høviskeland, har tidligere skrevet om ulovlig hummerfiske og rettsavgjørelser i *Miljøkrim 2/3-2002, side 21-22*. Du finner også annet stoff om hummer og hummerfiske i det samme Miljøkrimbladet fra 2002. Ulovlig utsetting av hummerteiner kan gi

bøter på mellom 3.000 og 5.000 kroner pr. teine, og dersom man blir tatt for å ha fanget en hummer ulovlig kan boten bli opptil 10.000 kroner. Enda mer alvorlig er det dersom man fisker etter hummer innenfor hummerreservater. Risør havn og Flødevigen ved Arendal er eksempler på slike

reservater i Aust-Agder, hvor hummeren er totalfredet og hvor det foregår forskning nettopp for å studere effekten av fredning på hummerbestanden. Det finnes også et slikt reservat ved Bolærne utenfor Nøtterøy i Vestfold, og ved Kvernskjær på Hvaler i Østfold.

Fredningstider og bestemmelser

Det er viktig at publikum sjekker hvilke fredningstider som gjelder der de bor eller ferdes:

- Fra svenskegrensen til og med Sogn og Fjordane er hummeren fredet fra 1. januar til 1. oktober klokken 08:00.
- I Møre og Romsdal er hummeren fredet fra 1. juni til 16. september klokken 08:00
- I Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag er hummeren fredet fra 1. juli til 16. september klokken 08:00.
- I Tysfjord kommune i Nordland er hummeren fredet fra 1. mai til 1. oktober kl. 08:00.
- I resten av landet (Nord-Norge) er hummeren fredet fra 15. juli til 1. oktober kl. 08:00.

Hummeren har sommerferie til 1. oktober!

Bestanden av hummer i våre kystområder er truet, og vi trenger din hjelp til å bygge den opp igjen! Derfor ber vi deg respektere hummerfredningen og sørge for at:

- Krabbeteiner settes på minimum 25 meters dyp.
- Bøyen er merket tydelig med navn og adresse.
- Får du hummar, løse den forsiktig fra redskapen og slipp den ut i sjøen igjen.

Disse reglene gjelder fra svenskegrensen til Varnes fyr på Lista. Andre steder gjelder andre fredningsbestemmelser.

Ønsker du mer informasjon om regler og råd for fiske og fendsel i skjærgården, gå inn på Fiskeridirektoratets nettsider, www.fiskeridir.no, og klikk på «Kysten er din». Har du spørsmål, kontakt:

Kystvakten (KV Nørmen)
Fiskeridirektoratet, Region Sør
Havforskningsinstituttet, Forskningsstasjonen Flødevigen

Telefon
99 09 41 85
51 46 41 50
55 23 85 00

Internett
www.mil.no/sjo/iv
www.fiskeridir.no
www.imr.no

FISKERIDIREKTORATET

HAVFORSKNINGSINSTITUTTET
INSTITUTE OF MARINE RESEARCH

Fiskeridirektoratet og Havforskningsinstituttet har sammen utarbeidet informasjonsmateriale for å bevisstgjøre folk både om hummerbestandens bekymringsfulle situasjon og om bestemmelsene som gjelder for fredning og fiske.

Man må kjenne bestemmelsene som gjelder for fangst av hummer dersom man får lyst til å prøve seg som hummerfisker

- På kyststrekningen fra grensen mot Sverige til Varnes fyr på Lista er det forbudt å sette ut fangstredskaper på grunnere vann enn 25 meter.
- I Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane er det forbudt å sette ut fangstredskaper på grunnere vann enn 15 meter. Dette gjelder ikke dersom krabbeteiner eller redskapen har minst en sirkelformet flukttåpning på minst 80 mm i diameter på hver side. I teiner med flat bunn skal åpningen plasseres helt nede ved redskapsbunnen. I teiner med sylinderform (tønneform) skal åpningene være helt nede ved redskapsbunnen, men ikke lenger nede enn at det blir fri passasje gjennom åpningene når redskapet står ute for fangst.
- I Møre og Romsdal er det forbudt å sette ut fangstredskaper på grunnere vann enn 10 meter.

Utenom fredningsperioden er minstemål for hummer 24 cm (ryggskjold, carapax, 8,3 cm) fra svenskegrensen til og med Vest-Agder, og 25 cm (carapax 8,8 cm) i resten av landet

Object-ID

Norsk sjekkliste lansert

►►► Object-ID er en internasjonal standard for beskrivelse av kunst- og kulturminnegjenstander. Dette er et resultat av mange års forberedende arbeid i samarbeid mellom museumsorganisasjoner, internasjonale politi- og tollmyndigheter, kunstbransjen, forsikrings- og takseringsbransjen, for å komme til enighet om hvordan en gjenstand skal identifiseres.

Tekst og foto av politioverbetjent Kenneth Didriksen, Økokrim.

Object-ID prosjektet bygger på to forutsetninger: For det første så kan ikke et gjenfunnet stjålet objekt bli returnert til rett eier uten at det har blitt beskrevet på forhånd; for det andre er det viktig at informasjonen om et stjålet objekt flyter raskere enn objektet selv. Sistnevnte er nødvendig for å bekjempe illegal handel med kunst og kultur.

Object-ID prosjektet ble initiert av J.Paul Getty- stiftelsen i 1993 og standarden ble lansert i 1997. Ordningen blir støttet og markedsført blant annet av FBI, Scotland Yard og Interpol samt også UNESCO, museer, kulturminneorganisasjoner, kunsthandlere og forsikringsbransjen. Målet var å lage en registreringsordning som var svært enkel, men likevel god nok til å tilfredsstille minimumskrav til sikker identifisering

Etableringen av Object-ID som standard bidrar til bekjempelsen av illegal tilegnelse av kunst og kulturgjenstander ved at dokumentasjonsarbeidet forenkles og standardiseres globalt.

Dette er et viktig hjelpemiddel både for museums- og kunstbransjen og for politiet sier sekretær for norsk avdeling i International

Council of Museums (ICOM), Leif Pareli. Han har deltatt i arbeidet med å oversette Object-ID-sjekklisten til norsk som ledd i en aksjon i ICOM internasjonalt. Den norske listen, som en av de få utenom verdensspråkene, ligger nå tilgjengelig på nettsiden <http://icom.museum/object-id/checklist.html> og på Norsk ICOMs hjemmeside www.icom-norway.org/

Det kan nå mange steder forsvinne et maleri eller en annen kulturminnegjenstand fra en offentlig bygning eller bygdemuseum uten at noen med sikkerhet kan beskrive dette godt nok for en senere ettersøkning og identifisering sier Pareli. Han fremholder at kunstverk som er registrert i henhold til Object-ID med letthet vil kunne beskrives detaljert nok til at det kan brukes i en ettersøkning.

Object-ID har tatt konsekvensen av at det kan være ganske håpløst å etterlyse eksempelvis et stjålet bilde med *"båt og sjø som motiv og at det var ca en meter høyt"*. Object-ID gir mulighet til å registrere kunst- og kulturgjenstander på en enkel måte slik at dette blir sammenfallende med databaser hos f.eks. Interpol og Art Loss Register.

Hva er ICOM?

ICOM (The International Council of Museums) er en internasjonal organisasjon for museum og museumsansatte som er engasjert i konservering, videreføring og formidling av verdens natur- og kulturarv.

ICOM er en Non-Governmental Organisation (NGO) med fommell tilknytning til UNESCO og har konsultativ status ved FNs økonomiske og sosiale råd. Organisasjonen ble stiftet i 1946 og har i dag 21 000 medlemmer i 140 land.

Norsk ICOM skal fremme interessen for internasjonalt museumsarbeid i Norge og fremme medlemmenes synspunkter og interesser i det internasjonale samarbeidet.

Norsk ICOM kan kontaktes på telefon 22 20 14 02 og e-post sekr@icom-norway.org

De innfelte bildene viser den engelske utgaven av "Object-ID"-registreringskortet

Leif Pareli i Norsk ICOM har arbeidet med den norske oversettelsen av registreringssystemet "Object-ID".

Legal eagle og ulovlig kaviar

► ► ► "Expert Group on Environmental Crime in the Baltic Sea Region" avholdt sitt arbeidsmøte nummer åtte i Edinburgh.

Av politioverbetjent Lars Tore Ruud, Økokrim. Foto: politioverbetjent Terje Axelsen, Utrykningspolitiet

Økokrims miljøteam arrangert 19.-20. april et møte i Baltic Sea Task Force- regi. Hoveddelen av arbeidsmøtet ble denne gang avholdt på MacDonald Marine Hotell i North Berwich, Skottland.

Formålet med samlingen var at arbeidsgruppens medlemmer fra de nordiske og baltiske landene skulle bli kjent med den nyopprettede UK National Wildlife Crime Unit (NWCU) og innflytelsesrike The Royal Society for the Protection of Birds (RSPB). Det var også viktig å fortsette arbeidet med temaet "reptiler/ krypdyr" og herunder sikkerhet vedrørende håndtering av disse

Etterretningsanalytiker Gillian Eastwood opplyste at NWCU er et rent etterretningsorgan, underlagt politiet. En av oppgavene er å samle informasjon som kan føre til at lokalt politi oppretter sak. NWCU etterforsker ikke egne saker, men leverer analyser til de ulike politidistriktenes Wildlife Crime Officers. Sistnevnte gir deretter NWCU prioriteringsdirektiv for kommende år.

To etterforskere (sivile utredere) fra stiftelsen The Royal Society

for the Protection of Birds (RSPB) gav et innblikk i det arbeidet som organisasjonen deres utfører. Det ble spesielt pekt på problemet ved at aktører i fuglejaktmiljøet illegalt legger ut giftåter og umerkede feller for å redusere bestanden av rovfugl. Bakgrunnen er at fuglejegerne og rovfuglene er ute etter de samme fuglene. Jegerne vil derfor ha denne jakten for seg selv. Organisasjonen RSPB er svært stor og har solid støtte i befolkningen. RSPB er en verdensomspennende ideell organisasjon, med til sammen mange hundre ansatte. De utgir blant annet nyhetsbrevet "Legal Eagle" som har hovedfokus på etterretningsinformasjon om "wildlife crime".

Organisasjonen RSPB har tett dialog med NWCU og de lokale politietterforskerne som følger opp anmeldelser og rapporter som RSPB leverer. Det ble også redegjort for det tverrfaglige samarbeidsforumet mot faunakriminalitet i Storbritania, The Partnership for Action against Wildlife Crime (PAW), som ble opprettet i 1996.

I Storbritania er det stiftelsen The Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA) som

har mottaksapparat og ansvar for håndtering av beslaglagte levende dyr fra politiet. RSPCA er, som RSPB, en profesjonell frivillig organisasjon. Det britiske tollvesenet har ansvaret for import og eksport, herunder mottaksapparatet og oppstilling av levende beslaglagte dyr på blant annet London Heathrow Airport.

The Baltic Sea Task Force/ CITES' arbeidsgruppen har så langt laget brosjyrer om kaviar (fra stør) og en CD-R samling av ulike sjekklister til bruk for politi og tollvesen. Målsetning for oss i politiet i Norge er at dette arbeidet så snart som mulige skal legges inn i Politiets MILJØinfo. Siden dette arbeidet synes å vente på seg, har vi gjentatte ganger vurdert alternative løsninger. Så langt er det foreslått å kopiere opp all informasjonen og spre den via løse CD-R plater. Dette er så langt holdt tilbake, fordi behov for stadige oppdateringer og mulighet for å komme over gamle og utdaterte versjoner synes overhengende.

Bildet til venstre: Bass Rock - en av verdens største havsulekolonier. Bass Rock var tidligere brukt som fangeøy. Fotografert fra North Berwick hvor National Wildlife Crime Unit (NWCU) holder til.

« Aktører i fuglejaktmiljøet legger illegalt ut giftåter og umerkede feller for å »
desimere bestanden av rovfugl. Fuglejegerne og rovfuglene er ute etter de
samme fuglene og jegerne vil derfor ha denne jakten for seg selv.

Bildene under viser beslagsrommet ved National Wildlife Crime Unit, og gatebilde fra North Berwick i Skottland.

En hospitants betraktninger: Teamarbeid er nødvendig

Av førstestatsadvokat Erik Erland Holmen, Agder Statsadvokatembete

I 2006 var jeg så privilegert at jeg etter søknad ble innvilget studiepermisjon i tre måneder fra tjenesten som statsadvokat i Agder. Mitt faglige opplegg var todelt; fordypning i emnet kulturminne-kriminalitet med mer/ hospitering på Miljøteamet ved Økokrim og særreaksjoner/rettspsykiatri.

Jeg har gjennom mange år vært en ivrig leser av "Miljøkrim". Bladet vekker leserens interesse for fagfeltet, gir god faglig oppdatering på fagområdet og synliggjør Økokrims kompetanse. Slik jeg ser det fører synliggjøring av kompetanse til at andres terskel for å søke råd blir lavere.

Statsadvokatene i Agder har gode erfaringer med samarbeidet med Økokrim i miljøsaker. Jeg tror også at fagbladet er et viktig bidrag til at politidistriktene prioriterer miljøsakene.

I uke 42 og 43 i 2006 hospiterte jeg på Miljøteamet. Teamet ved teamleder, førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland, hadde utarbeidet program for begge ukene. Teamet hadde lagt frem aktuelle saker og dommer i saker knyttet til de saksfelt jeg ønsket å fordype meg i, herunder kulturminnekriminalitet. En vesentlig del av oppholdet brukte jeg til gjennomgang av disse sakene og dommene. Teamet hadde utarbeidet permer med kopi

av dommer og en gjennomlesning av disse ga mye kunnskap om de juridiske og bevismessige problemstillinger som oppstår i disse sakene. Gjennomgangen ga også verdifull kunnskap om domstolenes progressivt strengere straff i flere typer miljøkriminalitet. Innenfor flere fagfelt har utviklingen i løpet av relativt få år gått fra bøter til fengselsstraff. Gjennomlesning av konkrete saker innen teamets fagfelt ga god innsikt i hvordan teamet arbeider.

Et hovedintrykk etter gjennomlesning av en rekke dommer og sakskompleks er at grundig etterforskning og stor kompetanse innen fagfeltene er viktige forutsetninger for domfellelse og adekvat reaksjon. Mange av de anmeldte i denne typen saker er relativt ressurssterke personer som ikke har noe kriminelt "rulleblad". Saksforholdet som blir beskrevet i mange av anmeldelsene ser ofte enkelt og oversiktlig ut, men det kreves ofte store ressurser og kompetanse hos etterforskere og aktor for å oppnå fellelse. Sakene bærer ofte preg av "aktivt forsvar". Det reises ofte vanskelige juridiske problemstillinger. Det ligger derfor i kortene at tilgang på tilstrekkelige ressurser er nødvendige forutsetninger for domfellelser og adekvate reaksjoner i mange av disse sakene.

I motsetning til øvrige statsadvokatembeter har Økokrim som kjent i høy grad kontroll over saksinntaket. Økokrim bestemmer hvilke saker som tas inn. Ved andre politidistrikter og statsadvokatembeter er realiteten gjennomgående at man må ta det man får. Det er mengden innkomne saker som styrer arbeidsdagens prioriteringer. Slike rammeforutsetninger gjør det meget vanskelig for distriktene å planlegge. Sett utenfra fremstår derfor Økokrim-modellen som et stort gode; ledelsen får bedre mulighet til planlegging og kontroll og sakene som tas inn gis tilstrekkelige etterforskningsressurser. Teammodellen gir juristene god styring av- og kontroll med etterforskningen. Modellen gir også mulighet for at man setter av tid til at teammedlemmene kan videreutvikle seg og oppdatere seg faglig. Teamarbeid mellom etterforskere og jurister og kontroll med saksinntak fremstår etter mitt skjønn som nødvendig i denne type saker. Dette står enda klarere for meg etter oppholdet på Økokrim. Arbeid med saker av slik vanskelighetsgrad gir høy kompetanse og Økokrim et godt fundament for å bistå og gi råd til distriktene.

Både Økokrim og de øvrige distriktene bør likevel under samarbeidet ha i mente at de arbeider under ulike rammevilkår. En problemstilling som ble nevnt av leder av et annet team på Økokrim var at politijurister i distriktene i konkret sak kunne love ressurser som ikke ble fulgt opp. Slik jeg ser det kan rammevilkårene for distriktene være en av forklaringene på dette. Distriktene kan være tvunget til å omprioritere etterforskningsressursene i tråd med den til enhver tid pågående kriminalitet. Jo lengre etterforskningen trekker ut i tid, dess større risiko for omprioriteringer i distriktene.

I løpet av oppholdet fikk jeg

« Et hovedintrykk etter gjennomlesning av en rekke miljødommer er at grundig etterforskning og stor kompetanse innen fagfeltene er viktige forutsetninger for domfellelse og adekvat reaksjon »

omvisning på Økokrim og hadde også samtaler med andre "team" enn Miljøteamet, bla. Enheten for finansiell etterretning (EFE), Økokrims Bistandsteam og Konkursteamet. Jeg fikk delta på interne juristmøter og teammøter. Videre fikk jeg delta i møte med Statens forurensningstilsyn om mulig inntak av forurensningssak, overhørte foredrag på "kjemikaliedagene", deltok i møte med Direktoratet for arbeidstilsynet om utarbeidelse av reaksjonspraksis og jubileumsseminar for Statens naturoppsyn (SNO).

Det ble også naturlig for meg å sette meg inn i andre saker ved Miljøteamet som ikke direkte gjaldt emnene i studieplanen, blant annet faunakriminalitet og forurensningskriminalitet.

Miljøteamet har både biolog og kjemiker med høy faglig kompetanse. Disse arbeider blant annet med analyser av vevsprøver i faunasaker og prøver i forurensningsaker. Spørsmål i slike saker kan være: Viser prøven at det dreier seg om fredet vilt? Viser prøven at det er den aktuelle bedriften som har forurenset? Nevnte kjemiker/biolog har en aktiv rolle under etterforskningen. Med sin kompetanse kan de gi råd om hvor og hvordan prøver skal tas. De har også en viktig rolle under irettesetningen. Motparten vil gjerne ved fremføring av sakkyndige så tvil om det er fredet vilt eller om aktuell bedrift har forurenset. Nevnte kjemiker/biolog er derfor bisitter under straffesaken. De kan med sin kompetanse "kontrollere" andre sakkyndiges uttalelser

og medvirke til at alle relevante spørsmål for saken blir besvart av de sakkyndige.

To av dagene fulgte jeg hovedforhandling i Drammen tingrett der politiadvokat Henrik Horn akto-rerte en arbeidsmiljøsak som gjaldt kranulykke der to arbeidstakere omkom. Jeg fikk anledning til å sette meg inn i saken før hovedforhandlingen. Det var en sak som bød på store faglige utfordringer for aktor. Saken endte med domfellelse.

Oppholdet på Miljøteamet var spennende, meget lærerikt, og ikke minst meget hyggelig. Jeg nøler derfor ikke med å anbefale andre om hospitering der hvis de gis anledning.

Nye lover og forskrifter 2007

Nytt regelverk for kjemikalier (REACH)

EUs nye kjemikalierregelverk (REACH) trådte i kraft 1. juni 2007. Regelverket blir gjennomført som norsk forskrift, og vil tre i kraft i Norge når forordningen er innlemmet i EØS-avtalen. SFT sender nå REACH på høring.

Et av hovedformålene med regelverket er å oppnå bedre beskyttelse av helse og miljø. Industrien vil få større ansvar for å vurdere sine kjemikalier, foreslå og sette i verk sikkerhetstiltak ved bruk og sørge for at informasjon gis gjennom alle leddene i forsyningskjeden.

Nytt regelverk for eksport og import av avfall

Nytt regelverk om grensekryssende transport av avfall trer i kraft i EU 12. juli 2007.

Skipssikkerhetsloven av 16. februar 2007

1. juli 2007 trådte skipssikkerhetsloven i kraft. I forbindelse med dette lovarbeid ble det gjort en ganske omfattende revisjon av straffelovens kapitler om forbrytelser og forseelser i sjøfartsforhold, først og fremst med opphevelse av flere bestemmelser og innføring av enkelte nye. Skipssikkerhetsloven inneholder en rekke straffebelagte normer som gjelder teknisk og operativ sikkerhet om bord og miljømessig sikkerhet. Loven medfører en ikke ubetydelig avkriminalisering av tidligere straffebelagte handlingsnormer. Samtidig innføres den administrative sanksjonen overtredelsesgebyr for en rekke overtredelser som alternativ til straff. De administrative sanksjonene vil bli håndhevet av Sjøfartsdirektoratet. Les mer om skipssikkerhetsloven i Miljøkrim nr. 1 – 2007 på s 36 til 38.

Forskrift av 2. juli 2007 om undersøkelse, stansing og boarding av utenlandsk skip ved mistanke om miljøovertredelse.

Forskriften gjelder tilsynsmyndighetens adgang til å undersøke, stanse og borde utenlandske skip ved mistanke om overtredelse av internasjonale bestemmelser tiltrådt av Norge om forurensning av det marine miljø, samt ved mistanke om overtredelse av bestemmelser i eller i medhold av skipssikkerhetsloven. Forskriften regulerer tilsynsmyndighetens undersøkelse av skipet når det er i havn, indre farvann eller i den økonomiske sonen. Tilsynsmyndigheten har bl.a. mulighet til å gå om bord å undersøke om skipet har foretatt utslipp, dumping, har ombord gyl-dig sertifikat og om det fører last i strid med regelverket. Forskriften trådte i kraft 1. juli 2007.

Viktige dommer i miljø saker 2006/07

(Alle avgjørelser fra Høyesterett samt lagmannsretts- og tingrettsdommer av prinsipiell betydning)

Høyesterett

Entreprenør dømt til å betale bot for brudd på kulturminneloven

Hedmarken tingretts dom av 22. september 2006

Ved Hedmarken tingretts dom av 22. september 2006 ble en entreprenør dømt til å betale en bot på 40 000 kroner samt til å betale erstatning på 13 500 kroner for brudd på kulturminneloven. Vedkommende hadde satt i gang arbeider med beplantning, fjerning av planter og trær og også startet med ulike mindre byggearbeider til tross for at eiendommen var automatisk fredet som kulturminne og det ikke var innhentet tillatelse fra Riksantikvaren. Det ble i skjerpende retning lagt vekt på at foretaket hadde fortsatt med arbeidene etter at de hadde vært stanset første gang.

Bruk av foretaksstraff overfor enkeltpersonforetak

Høyesteretts kjennelse av 14. mai 2007

Saken gjaldt bruk av foretaksstraff overfor enkeltpersonforetak. Det sentrale spørsmål var om foretaksstraff kan anvendes overfor enkeltpersonforetak som verken har ansatte eller oppdragstakere. Enkeltpersonforetaket hadde etter oppdrag fra en hytteeier utført nærmere grunnarbeider i strandsonen uten at det forelå tillatelse fra kommunen. Enkeltpersonforetaket ble dømt både i tingretten og lagmannsretten til en bot på 100.000 kroner for overtredelse av plan- og bygningsloven. På bakgrunn av at tingretten hadde lagt til grunn at enkeltpersonforetaket ikke hadde noen ansatt, tok Høyesterett under ankeforhandlingen opp spørsmålet om vilkårene for å legge foretaksstraff var oppfylt. Ut

fra den rettspolitiske begrunnelse for ordningen med foretaksstraff fant Høyesterett at det må være et vilkår for at enkeltpersonforetak skal ilegges foretaksstraff at det er ansatte eller oppdragstakere i virksomheten. Hvis det fullt ut drives av eieren, svikter lovgrunnen for å legge foretaksstraff. På dette grunnlaget ble tingrettens og lagmannsrettens avgjørelse opphevd. Frem til denne avgjørelsen har det vært nærliggende å oppfatte rettstilstanden slik at det ikke er noe vilkår for foretaksstraff at enkeltpersonforetaket har egne ansatte eller oppdragstakere, men at slike omstendigheter har betydning for "kan-skjønn", jf særlig Rt. 2000 s. 1451. Med denne avgjørelsen har Høyesterett fraveket/utviklet denne rettstilstanden gjennom å innføre et minstevilkår om at virksomheten må ha ansatte eller oppdragstakere for å straffe enkeltpersonforetak. En annen side ved avgjørelsen, er at den gjennom å presisere (nye) vilkår for å straffe enkeltpersonforetak samtidig "innsnevrer" "kan-skjønn".

Særdeles skjerpende - betydning for påtalekompetanse

Rt 2007 s. 382

Saken gjaldt anke over lovanvendelsen og saksbehandlingen etter frifinnelse for overtredelse av lov om alternativ behandling av sykdom. Høyesterett kom til at det var feil at politiet hadde reist tiltale, da det er strafferammen ved særdeles skjerpende omstendigheter i sin alminnelighet som er avgjørende for om politiet kan beslutte tiltale. Høyesterett fant at tingrettens og lagmannsrettens dommer måtte oppheves og saken avvises. Også miljølover har tilsvarende oppbygging av straffebestemmelsen. Riksadvokaten har opplyst at det vil bli utarbeidet et rundskriv som kort oppsummerer direktiver som tidligere er gitt om påtalekompetansen.

Lagmannsrett

Ulovlig snøscooterkjøring

Hålogaland lagmannsretts kjennelse av 23. mars 2007 (LH-2007-596)

Tiltalte ble i tingretten dømt for ikke å ha montert på registreringsnummer på snøscooteren sin, men ble under dissens frifunnet for kjøring utenfor godkjent løype. Den samlende tingrett fant bevist at tiltalte og hans bror ved den aktuelle anledning ble påtruffet av politiet mens de var på tur med scooter i utmark. De befant seg ca. 700 meter fra godkjent scooterløype, og ca 30 meter fra en trasé som tiltaltes bror hadde dispensasjon til å benytte. Tiltalte og broren hadde kjørt hver sin scooter til stedet. Tiltalte hadde ikke selv dispensasjon utenfor godkjent løype men tingrettens flertall (meddommerne) frifant tiltalte fordi de mente tiltaltes bror, som var funksjonshemmet hadde behov for ledsager. Til dette uttalte lagmannsretten at motorferdselsloven ikke åpner for unntak basert på en rimelighetsbetraktning og heller ikke for unntak basert på en konkret behovsvurdering, ut over det som følger av en gitt dispensasjon. Tiltaltes brors behov for ledsager kunne ikke begrunne unntak dersom det ikke er gitt dispensasjon for dette. Lagmannsretten opphevet tingrettsdommen p.g.a mangelfulle domsgrunner.

Viktige dommer i miljøsaker 2006/07

(Alle avgjørelser fra Høyesterett samt lagmannsretts- og tingrettsdommer av prinsipiell betydning)

Lagmannsrett

Ulovlig snøscooterkjøring

*Hålogaland lagmannsretts kjennelse av 21. mai 2007
(LH-2007-22936)*

En 53 år gammel mann hadde kjørt snøscooter i utmark uten særskilt tillatelse, men var frifunnet av tingretten. Mannens foreldre hadde dispensasjon for kjøring med snøscooter og tingretten mente foreldrene kunne gi andre i oppdrag å forestå kjøring for dem. Lagmannsretten fant at tillatelse etter § 5 i forskrift for bruk av motorkjøretøy i utmark og på islagte vassdrag er personlig, og at den ikke gir innehaver kompetanse til å utvide kretsen av brukere. Tingrettens dom ble opphevet.

Grovt bedrageri og forurensningsloven

Agder lagmannsretts dom av 30. mars 2006 (LA-2005-92191)

En 59 år gammel mann, hovedaksjonær, styreleder og daglig leder i selskap som behandlet spesialavfall, ble dømt for grove bedragerier mot Statens Forurensningstilsyn og spilloljekunder, og for en rekke brudd på forurensningsloven, samt andre lovbrudd, til fengsel i 3 år, inndragning av 4 millioner kroner og rettighetstap. Dommen er nærmere omtalt i dette nummer av Miljøkrim på s. 33-35.

Tingrett

Bruk av utlendinger uten arbeidstillatelse og ikke tilfredsstillende innkvartering.

Oslo tingrettsdom av 6. juni 2007

En person ble dømt til en bot på 75.000 kroner for overtredelse av utlendingsloven § 47 annet ledd. Han hadde i september i 2006 i Oslo hatt 15 utlendinger i arbeid til tross for at de ikke hadde arbeidstillatelse. Han ble også dømt for overtredelse av arbeidsmiljøloven § 19-1 nr 1, jf. § 4-4 fjerde ledd for i samme periode å ha innkvartert 16 polske arbeidstakere, til tross for at rommet fremsto som en del av byggeplassen og uten toalett og vaskemulighet. Dette er nok allmennpreventivt ikke streng nok straff.

Fengselsstraff for faunakriminalitet

Dalane tingretts dom av 27. april 2007

En 58 år gammel mann fra Egersund ble i tingretten dømt til fengsel i 40 dager hvorav 24 dager ble gjort betinget. Det var i september 2005 at det under ransaking hos mannen ble funnet en rekke fredede fugler. Han ble dømt for å ha drevet utstopping uten offentlig autorisasjon og for heleri av 24 fugler, blant dem rødlistearter som lomvi, kongeørn, skjeand, vannrikse og varsler. Fuglene hadde han mottatt fra andre og oppbevart dem.

Baksiden

Espen Lydersen

Dr philos Espen Lydersen har sluttet ved Miljøteamet for å begynne som professor i ferskvannsøkologi, ved Høgskolen i Telemark, Bø. Espen har arbeidet i 50 % stilling ved Miljøteamet siden 2000. Han har hovedfag og doktorgrad innen limnologi.

Britt Leikvoll

Britt Leikvoll har i noen uker i vår hospitert ved Miljøteamet. Til daglig arbeider hun som seniorrådgiver i Kyst- og havbruksavdelingen, Fiskeridirektoratet. Hun er også med i arbeidsgruppen oppnevnt av Riksadvokaten som bl.a. skal undersøke hvorfor mange saker innen oppdrettskriminalitet blir henlagt.

Cecilie Knudsen

Cecilie har hospitert tre måneder ved Miljøteamet. Hun jobber som seniorrådgiver i Kultur- og kirkedepartementet hvor hun bl.a. arbeider med regelverk om utførsel/innførsel av kulturgjenstander. Økokrim er tildelt oppgaven som nasjonalt kompetansesenter for bekjempelse av kunst- og kulturminnekriminalitet og hennes hospiteringsopphold har bidratt til nyttig kompetanseoverføring mellom etater som arbeider innenfor kulturminnefeltet.

Steinar Slotte

Steinar Slotte skal hospitere ved Miljøteamet i seks måneder fra august. Steinar startet i politiet i 1982. Han har jobbet ved politidistriktene i Oslo, Asker & Bærum og Vestfinnmark, ved bl.a. ordensavd., båtjenesten og med etterforskning/spaning. Han jobber i dag ved kriminalavd. ved Asker & Bærum politidistrikt og driver med taktisk etterforskning (volds-, sedelighets-, narkotika- og miljøraker). Han var bl.a. med å etterforske forurensningssaken i Sandvikselva i 2005.

Miljøhåndboken

I januar 2006 kom boken "Hva er miljøkriminalitet?". Forfatterne er Hans Tore Høviskeland, Rune B. Hansen og Jørn Holme. Boken er nr.17 i Økokrims skriftserie og er en håndbok i bekjempelse av miljøkriminalitet innen politiet, påtalemyndigheten og forvaltningen. Den vil også være en orientering for alle andre som er interessert i å få et innblikk i hva dette temaet omfatter. Boken koster 100 kroner og kan bestilles fra Økokrim.

- Vassdragskriminalitet
- Rasulykker
- Østfold politidistrikt

Stoffrist 2. november 2007.

**Tidligere nummer av Miljøkrim finner du på
www.okokrim.no**

